

Terezínská iniciativa 13

ČASOPIS MEZINÁRODNÍHO SDRUŽENÍ

červen 1998

Dne 6. září 1943 - před 55 léty - byly z Terezína vypraveny do Osvětimi dva transporty s 5007 vězni, kteří byli o dva dny později umístěni v jednom z úseků Birkenau. Tak vznikl rodinný tábor terezínských vězňů, který byl v prvních měsících své existence nazýván českým táborem, protože téměř celé jeho osazenstvo tvořili čeští Židé. Vězňům těchto dvou zářijových transportů se dostalo „privilegia“, že při svém příjezdu neprošli selekcí a nikdo z nich nebyl z příjezdové rampy poslán do plynové komory. Také o půl roku později - 8. března 1944 - neprošli selekcí a bez selekce byli zavražděni v plynových komorách. Jen několik dvojčat a zdravotníků si ponechal Mengele, a protože cesta do plynových komor byla komandaturou SS vydávána falešně za cestu do pracovního tábora v Heydebrecku, zůstalo zatím naživu - v zájmu dokonalosti tohoto klamu - i několik těžce nemocných. Tehdy v Birkenau zahynulo více než 3700 českých Židů. Došlo k největšímu hromadnému zavraždění československých občanů za celých šest let německé okupace Československa. Následující článek Michala Frankla odpovídá na otázku, jak česká škola informuje mladou generaci o této tragické dějinné kapitole. Jak ji interpretuje, aby zůstala v paměti české společnosti. I jako jedna kapitola z historie česko-německých vztahů.

Terezínský rodinný tábor v učebnicích dějepisu

V osvětimských plynových komorách došlo v noci z 8. na 9. března 1944 k největší hromadné vraždě českých (respektive československých) občanů. Její oběti se stalo 3792 vězňů terezínského rodinného tábora v Osvětimi-Birkenau. Přesto se v žádné současné učebnici dějepisu o této hrozná a významné události neobjevuje ani nejmenší zmínka. Rád bych se v následujícím příspěvku, který vychází z rozsáhlejšího výzkumného projektu podporovaného Terezínskou iniciativou, pokusil objasnit příčiny a okolnosti tohoto „mlčení“. Budu se přitom věnovat pouze učebnicím s doložkou ministerstva školství, které jsou zaměřeny na české či československé dějiny druhé světové války.

Nelze popřít, že za několik polistopadových let doznal výklad o „konečném řešení židovské otázky“ v českých učebnicích výrazných změn k lepšímu. V prvních a spíše provizorních učebních textech se objevovala pouhá zmínka o židovských transportech v rámci teroru rozpoutaného po nástupu R. Heydricha do funkce zastupujícího říšského protektora. Například v provizorních sešitech *Historie v nepokřiveném zrcadle* se žáci mohli dočíst, že „ještě v říjnu [1941] odjel z Prahy do Terezína první transport českých Židů (celkem zavraždili nacisté za války 77 000 Čechů židovského původu)“. Kromě až nucené stručnosti

a snahy vtěsnat celé „konečné řešení židovské otázky“ v Čechách do jediné věty stojí za zmínku, že transporty z října 1941 ve skutečnosti nesměřovaly do Terezína, ale do Lodže. Tato i další provizorní učebnice kladly také větší důraz na perzekuci Židů na Slovensku a mimoděk ji tak stavěly do protikladu k politice protektorátní vlády.

Zhruba od roku 1992 se v učebnicích dějepisu zaměřených na české (československé) dějiny ustálila podrobnější podoba výkladu o „konečném řešení“. Tyto učebnice se zabývají především počáteční fází pronásledování, tedy arizací židovského majetku a vytvářením tzv. *ghetta bez zdí*. Například v oblíbených *Dějínách zemí Koruny české* je vydělování Židů z české společnosti líčeno jako první krok nacistů „ke konečnému řešení židovské otázky“.

(pokračování na str. 15)

Přátelské setkání více než 100 členů Terezínské iniciativy

Setkání se uskutečnilo 14. května 1998 v pražském hotelu Praha.

Bylo zahájeno - po úvodním slově prof. Zuzany Růžičkové - koncertem ze skladeb pro klavír Viktora Ullmanna, Gideona Kleina a Pavla Haase, v podání Cornelise Witt-hoeffta (1964). Tento vynikající německý dirigent, klavírista a varhaník se věnuje zvláště Ullmannovu dílu již řadu let. Je rovněž spoluzakladatelem i uměleckým ředitelem hamburské Iniciativy Hanse Krásky, jež vznikla jako sdružení přátel Terezínské iniciativy. V roce 1995 mj. nastudoval Krásovu dětskou operu *Brundibár*, uváděnou pak v Hamburku i Augsburgu.

Po koncertu promluvila členka správní rady česko-německého Fondu budoucnosti JUDr. Dagmar Burešová. Hovořila o svých zkušenostech z dosavadních jednání čes-

kých a německých zástupců o narovnání vzájemných vztahů mezi oběma národy. Zdůraznila podstatný význam dosažené a již naplňované dohody o odškodnění českých obětí nacistické perzekuce. V krátké rozpravě pak zodpověděla dotazy. S potleskem a všeobecným souhlasem bylo přijato vystoupení jednoho z účastníků, jenž poděkoval všem, kdo přispěli k dohodě o odškodnění, s nímž po tolika letech trapných odkladů už nikdo ani nepočítal. Díky nastalé letní sezóně bylo na pořadu přítomno také několik zahraničních členů Terezínské iniciativy, a tak jsme byli svědky i setkání přátel, kteří se zde uviděli poprvé po řadě desetiletí.

Byl to milý, zdařilý a vesměs velmi příznivě hodnocený večer.

kjk

Stanovy Terezínské iniciativy

(Změny)

Na posledním sněmu Terezínské iniciativy 11. listopadu 1997 jsme projednali a schválili některé změny stanov. Pro vaši informaci otiskujeme celé znění upravených stanov, které schválilo Ministerstvo vnitra ČR.

Stanovy

Terezínská iniciativa

Mezinárodní terezínské sdružení

Město Terezín přeměnila v letech 1941-1945 německá okupační moc v židovské ghetto, v nacistický koncentrační tábor. Prošlo jím více než 150 tisíc vězňů z Československa, Německa, Rakouska, Dánska a jiných zemí Evropy. Více než 35 tisíc z nich zahynulo v Terezíně a dalších 83 tisíc bylo zavražděno po deportaci z ghetta. Nejen z piety k těmto mrtvým je třeba, aby jejich poselství promlouvalo k současným i budoucím problémům národů světa, aby bylo mementem v zápase proti antisemitismu a jakémukoli rasismu, proti násilí, útlaku, za lidský svět.

I Název a sídlo

- (1) Název organizace je Terezínská iniciativa - Mezinárodní terezínské sdružení (dále jen Terezínská iniciativa).
- (2) Sídlem Terezínské iniciativy je Praha.
- (3) Terezínská iniciativa je právnickou osobou zřízenou podle práva České republiky.

II Poslání a cíle

- (1) Posláním Terezínské iniciativy je sdružovat a reprezentovat bývalé vězně terezínského ghetta a jiných koncentračních táborů (i jejich rodinné příslušníky), vězněné na základě protizidovské perzekuce, bez ohledu na jejich současnou státní příslušnost. Terezínská iniciativa dbá o to, aby důstojným způsobem byla uchována památka těch, kteří nacistické pronásledování nepřežili, pečuje o dokumentaci historie terezínského ghetta a celého průběhu nacistického pronásledování židů z českých zemí s cílem, aby tato historie byla vědecky zkoumána a byly s ní seznamovány mladší generace, jež dobu nacismu nezažily.
- (2) Terezínská iniciativa spolupracuje ve své činnosti se všemi institucemi na území České republiky a jiných států, které mají vztah k jejímu poslání.
- (3) Terezínská iniciativa v rámci tohoto poslání rozvíjí aktivity zaměřené zejména na činnost informační, dokumentační, vzdělávací, sociální a podpůrnou, výstavní, filmovou, ediční, výzkumnou.

III Členství

- (1) Členství v Terezínské iniciativě je individuální nebo kolektivní.
- (2) Individuálním členem se může stát bývalý vězeň terezínského ghetta nebo židovský vězeň jiných koncentračních táborů a vězeňských zařízení. Členy se mohou stát i rodinní příslušníci těchto osob.
- (3) Kolektivními členy se mohou stát organizace sdružující bývalé vězně terezínského ghetta, které mají sídlo mimo Českou republiku.
- (4) Členy přijímá předsednictvo Terezínské iniciativy.

IV Hospodaření s majetkem

Terezínské iniciativy

- (1) Terezínská iniciativa může být vlastníkem movitého i nemovitého majetku, se kterým hospodaří v souladu s právním řádem České republiky.
- (2) Terezínská iniciativa získává prostředky ke své činnosti z příspěvků svých členů, z darů, dotací, odkazů a příspěvků tuземských i zahraničních právnických a fyzických osob a z vlastní hospodářské činnosti. Tyto prostředky jsou využívány pro naplňování cílů Terezínské iniciativy.
- (3) Terezínská iniciativa může v souladu s příslušnými právními předpisy spravovat též majetek, který jí byl odevzdán do trvalého či dočasného užívání a hospodařit s případnými příjmy z tohoto majetku.

V Orgány

Terezínské iniciativy

- (1) Orgány Terezínské iniciativy jsou: sněm, předsednictvo, revizní komise.
- (2) Podle potřeby může Terezínská iniciativa ustavit další orgány.
- (3) Za Terezínskou iniciativu jsou oprávněni jednat a ji zastupovat předseda nebo jeden ze dvou místopředsedů, každý samostatně.

VI Sněm

- (1) Nejvyšším orgánem Terezínské iniciativy je sněm. Právo účastnit se sněmu mají všichni členové Terezínské iniciativy.
- (2) Sněm schvaluje, doplňuje a mění stanovy Terezínské iniciativy, volí a odvolává členy předsednictva a revizní komise Terezínské iniciativy, schvaluje zprávy o jejich činnosti, schvaluje rozpočet a výsledky hospodaření Terezínské iniciativy.
- (3) Sněm se schází zpravidla jednou ročně.

VII Předsednictvo

Terezínské iniciativy

- (1) Předsednictvo volí ze svého středu předsedu, dva místopředsedy, tajemníka a hospodáře.
- (2) Předsednictvo svolává sněm, zabezpečuje úkoly na něm dohodnuté a koordinuje činnost jeho členů v době mezi dvěma sněmy, hospodaří s majetkem Terezínské iniciativy.

VIII Revizní komise

Revizní komise kontroluje hospodaření Terezínské iniciativy.

IX Závěrečná ustanovení

V případě zániku Terezínské iniciativy určí sněm osoby pověřené majetkovým vypořádáním. Současně sněm rozhodne, jak bude naloženo s případným majetkovým zůstatkem.

X

Tyto stanovy vstupují v platnost dnem 30. dubna 1998, kdy bylo právní moci rozhodnutí Ministerstva vnitra č.j. II/s-/VS/1-80/98/r ze dne 14.4.1998 o jejich schválení.

Díky dárcům...

Hospodářské výsledky Tereziánské iniciativy za první čtvrtletí 1998

Prosba uveřejněná v posledním čísle našeho časopisu se plně odrazila v darech našich členů z tuzemska i ze zahraničí. Celková výše darů činila 129.262 Kč a byla základem příjmem našeho sdružení v prvním čtvrtletí t.r. Dvě třetiny z této částky přibýly na náš korunový účet, jedna třetina na devizové účty, v přepočtu 40.812 Kč. Kromě těchto darů obdržela Tereziánská iniciativa dne 6.2.1998 v přepočtu 913.734 Kč jako druhý dar Jewish Claims Conference Against Germany. Peníze jsou určeny na krytí zdravotních potřeb židovských obětí nacistické perzekuce. Na základě smlouvy s Židovskou obcí v Praze, která převzala administrativní a technickou stránku poskytování příspěvků, byla na její účet převedena záloha ve výši 400.000 Kč. Celkový příjem našeho sdružení v prvním čtvrtletí přesáhl částku 134.000 Kč, celkové výdaje činily 107.000 Kč. Největší část výdajů, téměř 62.000 Kč, bylo vynaloženo na vydání a expedici lednového čísla našeho časopisu. Jen

za poštovné jsme zaplatili téměř 18.000 Kč, z toho do zámoří asi 3.000 Kč. Náklad na jeden výtisk činil 41,20 Kč (včetně velmi drahého poštovného). Zasilání časopisu zdarma všem členům Tereziánské iniciativy je základem prostředkem spojení se všemi našimi členy na celém světě, a proto byly členské dary využity především k tomuto účelu.

Ostatní náklady byly vynaloženy na vlastní režii TI, opravy, ostatní poštovné, na sociální příspěvky a na příspěvek k vydání Osvětinského zpravodaje.

Rozbor hospodaření spolu s celou soustavou výkazů a podrobným přehledem nákladových a výnosových účtů byl zpracován odbornou firmou, která od 1.1.1998 převzala vedení účetní evidence Tereziánské iniciativy v souladu se závěry posledního Sněmu.

Při porovnání zápisů na těchto účtech s jednotlivými doklady zjistila revizní komise drobné nedostatky technického rázu, které byly odstraněny a napraveny po projednání výsledků hospodaření ve výkonném výboru

5.5.1998 a následném projednání v představenstvu TI 14.5.1998.

Revizní komise konstatovala, že proti předpokladům nebylo k 31.1.1998 dokončeno jednání o dědictví po Dr. Tomanovi. Příčinou bylo onemocnění předsedy správního výboru Fondu Tomanových. Tereziánská iniciativa získala však z Vídně přehled o stavu zděděných finančních prostředků k 31.12.1997 a vyžádala si potřebnou dokumentaci. Další jednání budou vedena tak, aby do 30.6.1998 mohl být celý případ dědictví ukončen.

Tereziánská iniciativa si získala takové postavení a ohlas i v zahraničí, že jsou jí poskytovány částky, se kterými musí odpovědně nakládat. Chce proto zajistit, aby každý její člen měl možnost se ubezpečit o řádném a otevřeném způsobu hospodaření.

V závěru ještě jednou upřímně děkujeme všem domácím a zahraničním dárcům a uvádíme správná čísla našich kont u Komerční banky:

konto pro

Kč: 59433-011/0100

USD: 034833-1234555-011/0100

DEM: 034278-123555-011/0100

Jaroslav Kraus

FINANČNÍ FONDY

Současný stav

Ve všech třech fondech došlo v poslední době k relativně uspokojivému vývoji.

Fond budoucnosti

Všechna média obšírně informovala o jednomyslném přijetí projektu, předloženého Českým svazem bojovníků za svobodu, Federací židovských obcí a správní radou česko-německého Fondu budoucnosti. Podle posledních informací byly již rozeslány poštovní poukázky s příslušnými obnosy. V prvním kole se podařilo technicky zpracovat asi 6100 formulářů, díky nepřesným údajům bylo vyřazeno asi 200 osob, jejichž žádosti by měly být vyřízeny v červnovém výplatním termínu. Žadatelé, kteří odeslali vyplněný formulář až po 30. březnu t.r. a splňují kritéria projektu, mohou očekávat příspěvek pravděpodobně v září nebo říjnu letošního roku.

Švýcarský fond

Koncem března se konala v Praze schůzka zástupců FŽO, Tereziánské iniciativy a Světové židovské restituční organizace WJRO. Za posledně jmenovanou instituci byli zmocněni jednat zástupce Jointu p. Ye-

chiel Bar Chaim a stálá delegátka Židovské agentury v ČR pí Hana Šimšoni. Na tomto pracovním setkání byly odsouhlaseny všechny důležité kroky k tomu, aby mohl Švýcarský fond na podporu potřebných obětí Holocaustu/Šoa (tak zní plný název) začít pracovat. Na základě dosažené shody pak byly koncem dubna zaslány z Jeruzaléma do Prahy tolik očekávané formuláře, které budou spolu s příslušnými informacemi rozesílány jednotlivým žadatelům. Od začátku května vyřizuje záležitosti Švýcarského fondu samostatný útvar, který sídlí v Maiselově 15 (naproti Židovské radnici), v 1. patře (telefon: 231 85 42). Pokud budou dodrženy příslíbené termíny, lze očekávat první platbu 400,- USD (v přepočtu na Kč) asi začátkem léta.

Fond Claims Conference

Zástupcům Claims Conference se prozatím nepodařilo s německou vládou dohodnout zmírnění dosavadních kritérií, platných pro poskytnutí příspěvku z tzv. Fondu podle článku 2, tzn. 6 měsíců vězení či 18 měsíců v ghettu, příp. 18 měsíců ukrytí. Přesto je Claims Conference připravena i nadále realizovat tuto humanitární výpomoc již v polovině letošního roku (podle příslibu německé vlády budou finanční prostředky poskytnuty až počátkem roku 1999). Předpokládá se, že platby budou vypláceny čtvrt-

letně prostřednictvím zvlášť vytvořené nadace se sídlem ve Frankfurtu n. M. Nadace bude rozesílat příslušné dotazníky a rozhodovat o přidělení prostředků. O dalším vývoji budeme včas informovat.

Tomáš Kraus

KOLIK NÁS VLASTNĚ JE?

Ačkoliv čas nepracuje v náš prospěch a věk nikomu neubývá, členů Tereziánské iniciativy přibývá. Je to proto, že TI otevřela svou náruč i ostatním židovským vězňům jiných koncentračních táborů a vězeňských zařízení mimo ghetto Terezín.

V současné době máme asi 810 žijících členů - vězňů v České republice, 330 zahraničních partnerů, přes 80 kolegů ze Slovenské republiky a více než 30 „mládežníků“ - příslušníků II. a III. generace. Zpracováváme na počítači novou databázi členské základny. Nejen z toho důvodu Vás prosíme o spolupráci. Dojde-li u Vás či ve Vašem blízkém okolí k jakýmkoliv změnám (jméno, adresa apod.), nahláste je písemně, telefonicky nebo osobně v sekretariátu TI paní Mileně Procházkové, Maiselova 18, 110 01 Praha 1, tel. 24811121.

Věra Baumová

POLOČAS

Pololetní zamyšlení, aneb hledáme lidi na práci

V květnu uplynulo půl roku od sněmu TI, na němž jsem byl zvolen předsedou. Půl roku je dost dlouhá doba, abych se seznámil hlouběji s činností Tereziňské iniciativy a rozpoznal, které úseky našeho sdružení pracují dobře a ve kterých je třeba práci zlepšit.

Rád bych ocenil úsilí redakční rady tohoto časopisu, jehož obsah považuji za velmi čtivý; za velmi dobrou považuji i jeho grafickou úpravu. Každý člen našeho sdružení může mít oprávněně pocit informovanosti o činnosti Tereziňské iniciativy. Z časopisu je patrné, čím všichni žijeme.

Další úseky činnosti stojí většinou na práci jednotlivců. Na příklad Hanuš Schimmerling je ve stálém spojení se zahraničními organizacemi, cestuje po světě a má mnoho důležitých kontaktů. Eva Štichová se obětavě stará o výchovu školní mládeže, organizuje pro ně zájezdy do Tereziňna. Jiří Kotouč zorganizoval vynikající kulturní odpoledne pro členy TI v hotelu Praha v letošním květnu.

Mohl bych jmenovat i jiné jednotlivé členy. Z komisí bych rád upozornil na dvě - na sociální a na ekonomicko-správní. Sociální komisi vede Hanuš Orlický. Přes počáteční potíže se nyní již stabilizovala. Ekonomická komise se nyní ustavuje. Její činnost bude důležitá, má se starat o dostatek peněz na naši činnost. Je jí však třeba vytvořit. Proto hledáme ochotné spolupracovníky. Ve výčtu komisí bych nerad zapomněl na historickou komisi, kterou vede Miroslav Kárný. Její práce je podstatná, protože se nám musí podařit zmapovat to, co ještě lze, zaznamenat a co možná i zveřejnit paměti nás, kteří jsme přežili koncentrák.

V tomto poločase se však chci zamyslet i nad tím, jak dál. Je třeba vyhledávat další ochotné a pracovitě členy, kteří by sami přicházeli se zajímavými nápady a podněty.

Velmi mě mrzí, že se leccos nedaří. Je škoda, že se na příklad výchovná ani zahraniční komise důsledně nezajímají o česko-německé vztahy, ač právě to je jedním z nejdůležitějších témat naší práce. To není jen věcí historiků. Jestliže nechceme opakovat chyby minulosti, není jiné cesty než vstoupit do jednotné Evropy. Nesmíme mít zbytečné obavy ze sjednocené Evropy. Je skutečností, že budeme žít bez hranic vedle sjednoceného Německa a že tedy musíme současné Němce co nejlíže poznat. Zahraniční komise by k nám mohla tyto poznat-

ky lépe přinášet. Osvětová činnost je užitečná nejen pro mládež. Je mezi námi ještě nemálo těch, jejichž myšlení zůstalo stát v době před padesáti lety. Jsou to náměty k přemýšlení pro nás pro všechny.

Na závěr své pololetní úvahy bych rád vyzval všechny členy Tereziňské iniciativy: Pomozte nám! Hledáme nové spolupracovníky pro všechny komise. Hledáme všechny, kteří mají organizační schopnosti, kteří mají chuť pracovat v kterémkoliv oboru. Právnický, ekonom, zájemce o kulturní i výchovnou činnost. Přihlaste se na sekretariátu TI u Mileny Procházkové.

Oldřich Stránský
předseda Tereziňské iniciativy

Zdravotní fond

Koncem dubna t.r. obdrželi všichni členové Tereziňské iniciativy žijící v České republice dopis, kterým byli informováni o zřízení Zdravotního fondu (ZF) a o možnostech jeho využívání. Protože se jedná o nový způsob pomoci při zdravotních problémech našich členů, doplňujeme tento dopis o některé další informace.

Řídící výbor ZF má v současné době šest členů: za TI jsou to V. Baumová a H. Orlický, za Federaci ŽO T. Kraus a K. Svobodová, za ŽO v Praze R. Sidonová a T. Karas, tajemník ŽOP, který byl zároveň zvolen předsedou výboru ZF.

Z dřívějších článků uveřejněných v časopise Tereziňská iniciativa již víte, že Claims Conference poskytuje finanční prostředky především na předměty investičního charakteru a nepřispívá na provozní náklady jako jsou mzdy, telefon, poštovné atd. Tyto režijní náklady převzala Židovská obec v Praze, která zároveň posílila své sociální oddělení o dalšího pracovníka, Dana A. Nemessányiho, a tak umožnila poskytování pomoci v rámci ZF na území celé republiky. Jak je vám známo, může být pomoc ze ZF poskytnuta každému, kdo přežil židovský holocaust a žije nyní v České republice, což je víc než dva tisíce lidí.

Zjistili jsme, že mezi potenciálními uživateli ZF je určitá nejasnost kolem formulací „maximální, standardní“. Jak už bylo uvedeno, výbor ZF vychází při svém rozhodování ze standardních, řekněme obvy-

klých cen zdravotnických potřeb, které do určité míry zvyšuje, a tím jsou stanoveny současné limity. U brýlí to činí 1500,-, u naslouchadel 6000,-, u zubní protetiky 2000,- Kč. Znamená to, že klient si např. dá udělat zubní protézu za 10 000,- Kč. Ze ZF obdrží 75% ze 2000,-, tj. 1500,- Kč. Jiný klient doplatí na zubní protetiky 1600,- Kč, ze ZF obdrží tedy 75% z celé této částky, tj. 1200 Kč,-. Výbor ZF je pochopitelně povinen sledovat souhrnnou částku finanční pomoci u každého klienta.

Nevyřešený zůstává dosud náš původní předpoklad, že z prostředků ZF bude možno přispívat i na léčení ve zdravotnických zařízeních, na rehabilitaci a na doplatky léků. Při posledním jednání s představitelem CC panem B. Chaimem koncem března t.r. nám však bylo sděleno, že to není možné, získali jsme však příslib, že pan B. Chaim se pokusí zjistit, zda by byla možná určitá změna ve stanovisku Claims Conference.

Dále chceme informovat o tom, že z prostředků ZF zřídíme v městech s větším počtem klientů malé půjčovny zdravotních pomůcek. Hlavním cílem těchto půjčoven bude poskytování příslušných pomůcek v případě náhlé potřeby (úrazu, zhoršení zdravotního stavu apod.) na mezidobí od objednání pomůcky do jejího dodání nebo na možnost vyzkoušet si určitou pomůcku klientem, zda mu bude vyhovovat. V kterých obcích a jak brzy budou půjčovny zřízeny, záleží především na rozhodnutí a připravenosti příslušných židovských obcí, případně skupin členů TI.

Sociální oddělení ŽOP sděluje, že zájemcům může zprostředkovat kontakt s rehabilitační lékařkou z lékařské fakulty UK v Praze a s psychologem a psychiatry, kteří jsou zapojeni do mezinárodního projektu „Rodina po holocaustu“.

Pro pražské členy začalo pracovat zdravotní středisko na třídě Jugoslávských partyzánů 15, v Praze 6. Ordinuje zde praktická lékařka MUDr. Yvonne Kolanová.

Ordinační hodiny jsou denně od pondělí do pátku od 8 do 12 hodin, objednat se můžete telefonicky u zdravotní sestry paní Doškové na tel. č.: 333 250 03.

Automobil upravený pro převoz těžce tělesně postižených, který jsme získali od Claims Conference a jehož provoz financuje ŽOP a organizuje sociální oddělení, má stanovený program. Předpokládá se, že jeden den v týdnu bude sloužit pro návštěvy pacientů u odborných lékařů, další den k návštěvám lékaře v bytech pacientů, dva dny pro návštěvy mimopražských klientů a pro zajišťování různých aktuálních potřeb.

(pokračování na str. 5)

(pokračování ze str. 4)

Nedávno například pomohl našim tělesně postiženým členům, když si museli na poště osobně vyzvednout humanitární příspěvek z Fondu budoucnosti.

Předpokládáme, že činnost ZF se bude postupně v mnoha směrech rozvíjet. Některé zdravotní problémy jsou velmi specifické a těžko zobecnitelné. Každý z nás má také odlišné podmínky pro jejich řešení. Neostýchejte se zeptat na kontaktní adresu uvedené v informačním dopise: ŽO Praha, sociální oddělení, Mgr. Dan Andrej Nemessányi, Maislova 18, 110 01 Praha 1, telefon 02/ 231 09 51. Je možno se také poradit s členkami obnovené sociální komise TI. Jsou to: v Praze V. Schimmerlingová, R. Götzová, H. Hušková, L. Míková, B. Havránková, V. Kosinová; v Ostravě - V. Andrysíková; v Brně - A. Militká, V. Weberová; v Olomouci - E. Štátná; v Č. Budějovicích - L. Herrmannová. Přesnou adresu získáte u tajemnice Tereziánské iniciativy Mileny Procházkové.

Hanuš Orlický

Po redakční uzávěrce: Bylo dosaženo následující dohody - Z Fondu Claims Conference lze přispívat na životně nutné léky do výše Kč 500,-/měsíčně.

Vznikne Institut Tereziánské iniciativy

V letošním roce začal platit nový zákon o nadacích a nadačních fondech. Jak se ukázalo, podle tohoto zákona by nebylo možné, aby Nadace Tereziánská iniciativa mohla v plné šíři jako dosud plnit své úkoly, jak jsme o nich psali v minulém čísle našeho časopisu. Zejména by nebylo možné vydávat další svazky Tereziánské pamětní knihy, Tereziánských studií a dokumentů i jiné projektované vědecké a populárně vědecké publikace. Nadační zákon však umožňuje, aby se existující nadace mohly do konce letošního roku transformovat podle zákona o všeobecně prospěšných společnostech.

Představenstvo Nadace Tereziánská iniciativa se rozhodlo využít této možnosti a po projednání ve vedoucích orgánech Tereziánské iniciativy bude se nadace transformovat v obecně prospěšnou organizaci Institut Tereziánské iniciativy, který do svého statutu přebírá doslova všechny formule o svém poslání a konkrétních úkolech, jak byly dosud stanoveny ve stanovách Nadace Tereziánská iniciativa.

M.K.

Už vím, co byl holocaust...

Již několik let, v podstatě od otevření Muzea ghetta, organizuje výchovně-vzdělávací komise Tereziánské iniciativy ve spolupráci s Památkem Tereziánské exkurze a semináře, které seznamují české učitele, studenty i žáky základních škol se vším, co shrnujeme pod název holocaust, přímo v bývalém tereziánském ghettu.

Uspořádali jsme tam i seminář učitelů dějepisu a občanské výchovy z Prahy i z dalších okresů České republiky. Také studenti pedagogických fakult z Prahy, Ostravy a Hradce Králové využili nabídnuté příležitosti k seminářům v Muzeu ghetta. Jedna studentka se při té příležitosti inspirovala k vypracování diplomové práce na téma *Vyučování židovských dětí za Protektorátu*. Zájem o návštěvu Tereziánské projekce i některá gymnázia z Jindřichova Hradce a Českých Budějovic. Za doprovodu členek TI jezdí do Tereziánska každoročně i některé základní školy z Prahy. Naši členové a členky jsou jako svědkové holocaustu k dispozici Památkem Tereziánské besedách s českou mládeží i se žáky škol zahraničních, zejména z Německa a Rakouska. TI podporuje také výtvarné a literární soutěže škol severočeského regionu, které každoročně pořádá PT. Spolupráce s památkem je velmi dobrá a letošní rok 1998 přinesl další výzvu, neboť v bývalých Magdeburšských kasárnách bylo otevřeno Středisko setkávání mládeže, které umožňuje zájemcům delší pobyt v Tereziánsku, a tedy i hlubší poznání minulosti. Pro školy z Litoměřic zde předvedl svého známého *Brundibára* Dismanův soubor z Prahy. Při příležitosti vyhlášení vítězů letošní soutěže dětí vystoupí ve středisku soubor základní umělecké školy z Prahy 4 *Bílá síť*, který se zde už seznámil s osudem židovských dětí a předvede své pásmo s židovskou tematikou, které slavilo velký úspěch na festivalu pražských základních uměleckých škol. Představení *Bílá síť* uvidí i žáci z několika pražských škol na Mezinárodním knižním veletrhu v Praze 22. května t.r. (Viz článek na str. 10 - pozn. redakce).

Všechny tyto aktivity by nebyly možné bez štědré podpory Tereziánské iniciativy, která svou výchovnou činnost, směřující

k českým školám, považuje za jeden ze svých hlavních úkolů. Financování ubytování v tereziánském Středisku setkávání by však bylo nad naše finanční možnosti. Jsme proto vděční sdružení Rotary Club ze SRN, že nám na ubytování a cesty českých škol přispívá. Ještě letos se plánují pobyty škol ze Stříleka u Přerova a z Mělníka, skupiny učitelů dějepisu, členů sdružení *Přátelé angažovaného umění*, a společné setkání našich studentů z obou příhraničních regionů na severu Čech. Že tato náročná činnost není marná, chci ilustrovat vyznáním jedné žačky pražského gymnázia: „S výrazem holocaust jsem se setkala poprvé, ale o tzv. hubení Židů jsem četla v knížce *Říkali mi Leni*. Nevěděla jsem přesně, co slovo holocaust znamená, ale teď už to vím. Je to hrozné. Přece proto, že se někteří lidé liší, nemusejí být špatní. V koncentračních táborech ztrácely děti své rodiče a mnohdy byly vyvražděny i celé rodiny. Bylo to násilí a krutost. Zahynuly miliony nevinných lidí. Bohužel, rasismus se stále projevuje, ale teď už nejde jen o Židy. Dnes jsou velice neoblíbení Romové, ale bohužel zčásti oprávněně. Ale podle mne je zbytečné posuzovat lidi jakékoli národnosti jen podle jednoho. Vede to jen k obětem a válkám. Slovo holocaust by se dalo použít i jinde než při vyvražďování Židů. Svět přišel nejen o Židy, ale i o naše známé spisovatele, lékaře a jiné vzdělané lidi. Básně a články dětí z koncentračních táborů a ghetta vyjadřují obvykle stesk po domově, kterého si děti po jeho opuštění začaly víc vážit. Články většinou popisují život v koncentračních táborech bez rodičů, o jejich deportacích do cizích zemí. Je to hrozné. Děti v jejich věku by měly být šťastné, psát básničky o slunci, zvířátkách, o domcích se zahrádkami, ale ne o smrti. Působí to na mne velice smutným dojmem. Nepřála bych si, aby něco takového postihlo jakékoli jiné dítě.“

Moje zpráva nechce být jen seznámením s prací výchovné komise, ale také výzvou pro naše členy, aby i oni nabídli svou pomoc jako nezastupitelní svědkové hrůzných minulostí, která by měla být mementem pro budoucnost.

Eva Štichová

Knihovna Nadace Tereziánská iniciativa děkuje i touto cestou dr. Michaele Vidlákové za dar - 77 knižních svazků do fondu knihovny.

Knihovna zahrnuje tematiku druhé světové války, holocaustu, antisemitismu a fašismu.

Ze shromáždění bývalých politických vězňů z doby nacismu

Stejně jako v minulých letech se i letos sešli u příležitosti Pamětních dnů odboje bývalí vězni nacistických koncentračních táborů, káznic a věznic. Shromáždění, jehož se zúčastnilo na 200 těch, kteří byli za nacismu vězněni, se konalo 15. dubna ve velkém sále Ministerstva obrany ČR. Zúčastnili se ho členové české části správní rady Fondu budoucnosti Dr. Dagmar Burešová, Dr. Miloš Pojar, ředitel sekretariátu fondu Dr. Tomáš Kafka, předseda ČSBS Dr. Jakub Čermín, předseda Federace židovských obcí Dr. Jan Munk, Dr. Pavel Tigríd a další hosté. V průběhu jednání přišel ministr zahraničních věcí Dr. Jaroslav Šedivý, a to přímo z Poslanecké sněmovny, která převážnou většinou hlasů schválila toho dne náš vstup do NATO.

V obsáhlém úvodním slově informoval předseda SOPVP a předseda Terezińskiej iniciativy Oldřich Stránský o složité a náročné cestě, kterou bylo třeba vykonat od schválení Deklarace o česko-německých vztazích ke vzniku Fondu budoucnosti. Není nutné zde vše líčit, protože všichni, jichž se to týká, obdrží podrobnou publikaci, kterou vydává Sdružení osvobozených politických vězňů.

Složitou činnost správní rady fondu vylicila Dr. Dagmar Burešová, která přitom vysoce ocenila práci všech, kteří se na vzniku fondu na české i německé straně podíleli, i velmi dobrou vzájemnou spolupráci. O výhledech fondu hovořil Dr. Tomáš Kafka. O práci koordinační rady Diskusního fóra informoval předseda jeho české části Dr. Pavel Tigríd.

Ministr Šedivý věnoval značnou část svého vystoupení naší účasti v Severoatlantickém paktu, za předpokladu, že se jeho členy staneme. Uvítal, že vznikl Fond budoucnosti. Řekl však, že jde o kompromis, jehož další řešení vyžaduje důslednou spolupráci obou stran. V závěru jednání schválili přítomní prohlášení, v němž vyslovili dík všem, kteří se o dosažené výsledky zasloužili.

(jer)

Dar Terezińskiej iniciativě

Velká berlínská realitní firma *Berliner Grundstück-Auktionen*, reprezentovaná p. H. P. Plettnerem, se rozhodla, že u příležitosti své jubilejní 100. aukce poskytne část výtěžku na dobročinné účely. Na doporučení p. Karla Brožíka, který je z titulu

své funkce u Claims Conference s touto firmou v častém kontaktu, byla částka 10 000,- DM poskytnuta Terezińskiej iniciativě. Druhým obdarovaným byla Dětská vesnička Alberta Schweitzera z Berlína.

Dárce si přál, aby šek přijel někdo osobně převzít do Berlína. Z rozhodnutí předsednictva Terezińskiej iniciativy tam jela místopředsdkyně TI Dagmar Lieblová.

Zúčastnila se slavnostní aukce, na které nebyly draženy nemovitosti, nýbrž automobil, zcela zrestaurovaný veterán Daimler Benz z roku 1954. Vyvolávací cena byla 25 000 DM, prodán byl za 56 500 DM. Aukce

spojená s rautem se konala ve velkém berlínském středisku Europa Center a účastnilo se jí na 200 lidí, vesměs obchodních přátel firmy, odhadců, notářů atp. D. Lieblová tam přednesla krátký projev o tom, co je Terezińska iniciativa, proč a jak vznikla a jaké jsou její cíle.

V závěru večera jí byl předán šek na výše zmíněnou částku.

Peníze byly uloženy na naše konto u Komerční banky a budou využívány pro potřeby členů.

-dbl-

Kříž i šestícípá hvězda

V neděli 17. května 1998 se konala na Národním hřbitově v Terezíně tryzna za všechny, kteří zemřeli v Malé pevnosti či terezínském ghettu. Také za ty, kteří těmito místy prošli a pak našli smrt v Osvětimi, v Buchenwaldu, Treblince, Ravensbrücku či v jiných koncentračních táborech.

Terezińskou tragédií připomínají dva objekty - Malá pevnost, která sloužila jako policejní věznice pražského gestapa, a vlastní město, jež se po roce 1941 změnilo v židovské ghetto. Nebylo tomu tak vždycky. Za totality bylo v povědomí většiny občanů naší země jen nacistické vězení v Malé pevnosti. Někdy na začátku devadesátých let přijela do Prahy skupina francouzských Židů. Chtěli se před cestou do Terezína setkat s bývalými vězni ghetta. Přijeli jsme za nimi s Lydií Holznerovou. Seděli jsme u jednoho stolu s průvodkyní Čedoku, která jistě měla být dobře informovaná. Jenže i ona věděla jen o Malé pevnosti. Se zájmem poslouchala naše vyprávění o ghettu. A pak vše, co jsme jí řekli, uvedla při zahájení besedy jako svoje vědomosti. Dlouho do noci jsme s Lydií odpovídali na otázky. A nezůstalo jen u Terezína. Mluvili jsme o Osvětimi, Birkenau, plynových komorách...

Dnes už průvodci vědí víc, ale i tak má jejich výklad někdy mnoho mezer i chyb. Žel i mezi bývalými odbojáři se najdou lidé, kteří nedovedou pochopit, že vedle kříže, symbolu nejen křesťanství, ale i utrpení v obecném smyslu, se na Národním hřbitově objevila židovská hvězda. A proč je v čele hřbitova a ne tam, kde jsou uloženy ostatky židovských obětí.

To vše jsem měl na mysli ve chvíli, když kolem židovské hvězdy a kříže procházely delegace jednotlivých zahraničních zastupitelství i našich vládních a společenských orgánů s věnci a kyticemi. Mezi nimi také šest ministrů, předseda a místopředsdkyně Senátu, místopředseda Poslanecké sně-

movny, předseda Nejvyššího soudu, Ústavního soudu ...

Tryznu zahájil ředitel Památníku Terezín Dr. Jan Munk. Úvodní projev pak pronesl předseda Českého svazu bojovníků za svobodu Dr. Jakub Čermín, který zdůraznil jednotu osudů vězňů z Malé pevnosti i z ghetta. Řekl, že kříž s trnovou korunou a šestícípá hvězda jsou symbolem dvou duchovních pojmů, které hluboce ovlivnily světové dějiny a mohou ještě více spolupůsobit při utváření lepší budoucnosti lidstva.

Předseda Senátu Petr Pithart se ve své zdravici zamyslel nad nebezpečími, která přetrvávají. Vnimejme náš svět jako svět lidí, složený spíše z menšin. Chceme-li vskutku uctít památku mrtvých a zabránit recidivám poslední války, pracujme pro její skutečný konec. Přejmeme všelidské poselství, obsažené jak ve znamení šestícípé hvězdy, tak i ve znamení kříže.

V hlavním projevu ministr zahraničí Jaroslav Šedivý připomněl, čím byla Malá pevnost a město Terezín v době nacistické okupace. Poučení je výmluvné: stát, který spočívá na násilí, na nesvobodě občanů, rasové nenávisti a výlučnosti, ohrozí dříve či později své okolí, region, kontinent. My v Československu jsme tuto zkušenost udělali jako jedni z prvních. Ti, kteří tehdy pochybovali, brzy poznali, že mír je nedělitelný. Měli by si to uvědomit zejména všichni ti, kteří se domnívají, že Bosna se nás netýká a že nás zbraně hromadného ničení z Iráku přece neohrožují...

Společnému boji proti nacismu a poučení z tohoto boje věnoval své vystoupení velvyslanec státu Izrael Raphael Gvir. Připomněl, že jsou ještě i dnes historici, kteří zpochybňují historickou skutečnost a někteří dokonce popírají holocaust. Prohlásil: **Snad jednoho dne odpustíme, ale nikdy nesmíme zapomenout.**

(pokračování na str. 7)

(pokračování ze str. 6)

Vystoupili rovněž generální vikář litoměřické diecéze Msgr. Karel Havelka a zemský a pražský vrchní rabin Karol Sidon.

Na závěr tryzny zazpíval chlapecký pěvecký sbor z Litoměřic české písně.

Jiří Steiner

KDY SE TO STALO?

Vždy 8. března si připomínáme, že toho dne v roce 1944 bylo v plynových komorách Birkenau zavražděno 3792 vězňů, kteří byli v září 1943 deportováni z Terezína do tohoto vyhlazovacího tábora a půl roku věznění v tzv. rodinném táboře. Někteří pamětníci, a také zpráva, kterou po svém útěku z Birkenau v dubnu 1944 sepsali Alfréd Wetzler a Rudolf Vrba, uvádějí jako datum této tragédie den 7. března 1944.

Nyní máme mimořádně významné svědectví jednoho z vězňů *Sonderkomanda*, kteří byli nasazeni přímo v provozu birkenauských krematorií a plynových komor. Salman Gradowski prožil březnové dny 1944 jako očitý svědek, zapsal jejich hrůzný průběh a zakopal svou zprávu na teritoriu krematoria. Gradowski byl jedním z vůdců říjnového povstání a v jeho průběhu padl. Jeho zpráva byla však nalezena a v Izraeli vydána. Kateřina Čapková její text nedávno přeložila z jazyka jidiš.

Podle Gradowského vlastní přípravy vyvrcholily v pondělí 6. března, kdy však v poledne bylo *Sonderkomando* posláno na ubikace k odpočinku. Teprve příštího dne, v úterý, byli vězňové, určení k zavraždění, přesunuti z rodinného do sousedního karanténního tábora. Ve středu 8. března 1944, v den svátku Purim, došlo k oněm hrůzným událostem „v srdci pekla“, jak je vyličil Gradowski.

Přerušení příprav a časový posun vražedné akce vysvětluje Gradowski tím, že osvětlení vrazí chtěli, aby se zvlášť velké masakry odehrávaly o židovských svátcích. Tak tomu mělo být i tentokrát. Svátek radosti, Purim, se proměnil v Tiša be-av, den smutku, psal Salman Gradowski.

Výklad může být i prostší. Právě 8. března 1944 uplynulo přesně na den šest měsíců, kdy transporty D1 a Dm vypravené z Terezína 6. března, dorazily do Osvětimi.

Miroslav Kárný

Po třiapadesáti letech

8. května letošního roku uplynulo 53 let od skončení našeho pochodu smrti ze Schwarzheide do Terezína. V noci ze 7. na 8. květen 1945 na silnici mezi Litoměřicemi a Terezínem odešli esesáci směrem k Litoměřicím a my jsme vešli znovu do Terezína. Vešli je čirý eufemismus; spíš jsme se z posledních sil dovlékli a dotáhli tam kamarády, kteří na tom byli ještě hůř.

Sdružení bývalých vězňů ze Schwarzheide zorganizovalo s pomocí přátel ze sdružení *Spurensucher* autokarem objednaným ŽNO v Praze cestu po části naší tehdejší trasy, a to v den třiapadesátého výročí jejího ukončení, 8. května 1998.

Zájezdu se zúčastnilo celkem 27 osob, z toho 18 bývalých vězňů koncentračního tábora Schwarzheide a 9 manželek. Ze sdružení *Spurensucher* s námi odjeli dva členové a dalších pět se k nám připojilo v Německu. Po část trasy s námi jeli také mladí členové antifašistické organizace *ANTIFA*.

Projížděli jsme kouzelným krajem, Saským Švýcarskem, a Dr. Heinz Senenko a jeho kolega p. Schaffer nám zasvěceně vykládali o památných a zajímavých místech i ve spojitosti s napoleonskými válkami v kraji, na které je druhý z obou jmenovaných specialista. Jistě nejen mě napadlo, že jsme tenkrát měli jiné starosti než se kochat líbezností krajiny.

Členové *Spurensucher* se s láskou a obětavostí starají o pamětní desky (celkem 15, z toho 3 na našem území), umístěných vět-

(pokračování na str. 8)

○ Spremberg

(pokračování ze str. 7)

šinou na veřejném prostranství, ale v jednom případě i na soukromém domě, jehož majitel se o ni pečlivě stará. Navštívili jsme celkem 7 pamětních desek se jmény našich kamarádů v těchto místech: Kamenz, Bischofswerda, Langenburgerdorf, Seibnitz a Saupsdorf.

U každé desky jsme položili květiny a jeden z nás se jménem ostatních poklonil památce mrtvých kamarádů a pronesl několik vět. Ing. Richard Svoboda se pomodlil kadiš. U posledního památníku na křesťanském hřbitově v Saupsdorfu přečetl Ing. Svoboda jména všech 97 kamarádů, kteří padli vysílením nebo byli zastřeleni esesáky, když už bylo vykoupení z našeho utrpení na dosah ruky. Sám památník má krásné umělecké řešení s trasou našeho pochodu a význačnými zastávkami na ní. Po dni plném dojmů to bylo asi vrcholné nejdolejší zastavení.

V každém místě nás očekával starosta s vkusným a krátkým projevem. V poděkování jsme vyjádřili naději, že se pamětním deskám bude dostávat v budoucnu stejné péče jako dosud. V Bischofswerdě nás starosta pohostil ve výstavně rekonstruované radnici nápoji a pečivem a Ing. Oldřich Stránský ho krátce informoval o práci a poslání Diskusního fóra zřízeného v rámci Česko-německé deklarace a o své práci v něm. V Seibnitz nás pozval starosta na

oběd v místním učňovském učilišti. Zasloužené pozornosti se tam dostalo i nejstaršímu z nás, Stanislavu Steindlerovi, který se právě toho dne dožil 87 let. V Saupsdorfu nás starosta pozval do kavárny místního hotelu na pravou německou svačinu s kávou a koláči, případně zmrzlinovým pohárem. Koláče byly vpravdě „starogermánské“ velikosti. Seděl jsem u stolu naproti Dr. Jiřimu Lomovi. Dali jsme si pociťově do kávy umělé sladidlo a navzájem jsme se ujistili, že je koláč se šlehačkou vhodný pro diabetiky.

Členové *Spurensucher* zmapovali podrobně celou naši trasu a občas nám sdělovali podrobnosti, na které jsme mnozí, neli všichni, dávno zapomněli. Mimo jiné nám ukázali dvě louky, na nichž jsme strávili v dubnovém chladu noc pod širým nebem, v nuzném oblečení a bez příkrývek. Vypočetli také, že jsme za 19 dní (od 19. dubna do 7. května 1945) ušli trasu dlouhou asi 200 km (viz náčrt trasy). A opět si dovoluji prohlásit za všechny: Nechápeme, jak jsme to mohli dokázat!

Zájezd byl pečlivě připraven a skutečně všechno dokonale „klapalo“. Budiž za to vřelý dík členům *Spurensucher* a našim kamarádům Jiřimu Lomovi, Jiřimu Fraňkovi a zejména Richardu Svobodovi, který je *spiritus rector* našeho sdružení.

Pavel Stránský

Mengeleho dvojčata

Byl jsem jedním z nich. Můj osvětlimský osud začal okamžikem mého narození 20. května 1929, kdy jsem přišel na svět čtvrt hodiny po mém bratříčkovi Zdeňkovi. Byli jsme jednovaječná dvojčata. A snad i to rozhodlo...

Do tereziánského ghetta jsme přijeli s rodiči 22. prosince 1942, do Birkenau 7. září 1943. V ten den vznikl rodinný tábor BI-Ib, kde byli muži, ženy i děti, sice v oddělených blocích, ale přece jen v jednom lágru. My jsme zůstali alespoň zpočátku na jednom bloku s tátou, maminka byla v ženském baráku.

Již někdy koncem února se začal naplňovat náš další osud. V prosinci přijel z Tereziána další transport a my, zářijoví, jsme dostali rozkaz napsat svým příbuzným a známým korespondenční lístky, že jsme v pořádku a že odjíždíme do pracovního tábora Heydebreck bei Neu Berun. 7. března přišel příkaz, abychom se my, ze zářijového transportu, seřadili na táborové ulici a odvedli nás do sousedního tábora BIIa.

My jsme zůstali s tátou, maminka byla na

jiném bloku. Tak jsme prožili den a noc. Bylo to 8. března 1944, zda dopoledne nebo odpoledne, to už si nepamatuji. Do bloku vrazil esesák Buntrock zvaný Buldog a začal číst čísla vězňů, také bratrovo a moje. Pak nařídil, abychom šli za ním. Rozloučili jsme se s tatínkem, že navždy, to jsme ještě netušili.

Vrátili nás do rodinného tábora, umístili v nemocničním revíru, dali nám sedativa a my jsme okamžitě usnuli. Ráno 9. března byl karanténní tábor prázdný. Nikdo nám, čtrnáctiletým klukům, neřekl, co se stalo. Až mnohem později jsme se dozvěděli, že za jedinou noc všech 3792 našich spoluvězňů zahynulo v plynových komorách.

Proč jsme zůstali a co s námi bude, nám přinesly až další dny.

Josef Mengele, lékař a filosof, Haupts-

turmführer SS, byl přeložen do Osvětími v květnu 1943 a stal se hlavním esesáckým lékařem pro Birkenau. Jeho stěžejním úkolem byly selekce na rampě mezi tábory. Podle svědectví svého syna prováděl tuto „činnost“ rád. My, kteří jsme na rampu viděli z tábora a kteří jsme s ním přišli do bližšího kontaktu, nikdy nezapomeneme na vyššího, štíhlého muže, vždy velmi čistého a elegantního, v bílých rukavičkách, který si pohvizdoval melodie z operet. Hůlku, kterou měl vždy u sebe, používal zejména při selekcích...

Druhý nebo třetí den po našem návratu z karanténního tábora si Mengele pro nás přijel a odvezl nás do své ordinace. Podle mých vzpomínek byla v cikánském táboře, mohla ale také být (podle současné literatury) v jednom z krematorií. Pak uskutečňoval nejrůznější vyšetření všech našich orgánů, interní prohlídky, antropologická měření, zkoumal barvu vlasů, očí atd. Když skončil, zeptal se nás, zda máme nějaké přání. „Ano, setkat se s rodiči.“ „Však je brzo uvidíte,“ zněla odpověď. Že až na onom světě, to jsme tenkrát ještě netušili.

Mengele ve svých výzkumech dvojčat pokračoval. Nejméně 14krát nám odebírali krev, velmi často nás rentgenovali a neustále porovnávali. Tahle práce už příslušela lékařům z řad vězňů. Dodnes nevím, zda moje téměř měsíční soustavná motolice, při níž jsem se nemohl ani posadit, kdy mne na záchod nosili, nebylo nějaké vědecké zkoumání. S bratrem se nedělo nic. I to svědčí o jednom ze systému práce Mengeleho - jedno dvojčete poškodit a s druhým porovnávat. Když jedno z dvojčat zemřelo, zabil druhé a pitval je současně. Jestliže zjistil u jednoho ze sourozenců nějakou anomálii, zabil obě a opět současně pitval.

Jeho cílem bylo pomoci říši a vůdci ke zvýšení populace. Proto zkoumal, zda dvojčata jsou plnohodnotná, proto se zabýval myšlenkou, jak ovlivnit německé rasově čisté ženy, aby rodily dvojčata. Snil o germánských typech, které budou v budoucnu sloužit vlasti. Úzce spolupracoval s Ústavem císaře Viléma pro rasovou biologii a genetiku. Tam Mengele posílal protokoly o svých výzkumech a snad i vzorky svého zkoumání - abnormální části pitvaných těl, slyšel jsem o odeslaných vzorcích krve aj. Přemýšlím-li dnes o skutečnosti, že výzkumy dvojčat nebraly konce, mohu vyslovit jen dvě domněnky - že zásilky do německého ústavu se cestou ztrácely či poškozovaly a že naši lékaři činili vše, aby ve výzkumu bylo třeba pokračovat.

Po návratu do rodinného tábora jsme opět navštěvovali dětský blok, kde díky odvaze (pokračování na str. 9)

(pokračování ze str. 8)

vychovatelů a hlavně vedoucího Fredyho Hirsche jsme mohli být i my, kterým bylo víc než čtrnáct let. Ubytovali nás také pohromadě, na jednom mužském a na jednom ženském bloku. Snad nás i tak chtěli izolovat od hrůz tábora, ale hlavně šlo zřejmě o to, aby Mengele měl „svá“ dvojčata pohromadě. Také se na nás chodil dívat - do dětského bloku i na baráky, zajímalo ho, jak se nám daří.

Po zrušení rodinného tábora na rozhraní června a července 1944 přemístili nás kluky do mužského nemocničního tábora (BI-If) na blok 14, kde výzkumy ještě určitou

dobu pokračovaly. Některým esesáckým doktorům se ale Mengeleho vědecká činnost nelíbila. Jedno zářijové odpoledne přišel Dr. Thilo do *Krankenlágru*, svolal dvojčata a provedl selekci. Ten večer jsme s bratrem seděli a říkali si, že to bude lepší, že když umřeme, že skončí všechny ty hrůzy, že se v nebi setkáme s rodiči. Mengele v té době byl na dovolené ve Frankfurtu nad Mohanem. Zřejmě mu někdo zavolal a my jsme ráno do plynu nešli.

Brzy potom zájem o nás uhasl. Mengele na „svá“ dvojčata prostě zapomněl. Někde jsem se dočetl, že zkoušel na věznicích měnit barvu jejich očí, aby - pokud se to podaří - změnil

i svoje oči a mohl nepoznán uniknout. To se mu nakonec také podařilo, za pomoci Odesy unikl do Jižní Ameriky a dožil se vysokého stáří. „Nebo snad ještě žije?“, ptá se Václav Tikovský v červnu 1996 v časopisu *Reflex*. Všechny snahy o jeho dopadení, a nebylo jich málo, skončily neúspěšně.

Zdeněk a já jsme tvořili nerozlučný pár, známí nás často ani nerozeznali. Vzájemně jsme si pomáhali, v krutých mrazech v noci jsme se zahřívali. O to krutější bylo jeho smrtelné zranění při dopravní nehodě 11. května 1947. Existuje-li něco jako dvojčecí komplex, pak jím trpím. Neumím být sám.

Jiří Steiner

Ze sněmu sdružení politických vězňů

Oldřich Stránský předsedou

Úvodem je asi třeba členům Tereziánské iniciativy, kteří nejsou plně informováni, sdělit, že Český svaz bojovníků za svobodu je organizován především na principu základních organizací a okresních (obvodních a oblastních) výborů. Současně ale také existují čtyři sdružení podle druhu odboje. Jedním z nich je sdružení bývalých politických vězňů nacistických koncentračních táborů, káznic a věznic, mezi nimi i naše Tereziánská iniciativa.

Letos v červnu se seje sjezd ČSBS. Součástí jeho přípravy jsou výroční schůze základních organizací, okresní konference a sněmy jednotlivých sdružení. Na nich se volí nové výbory a delegáti na sjezd.

Sněm politických vězňů se konal 12. března v Praze za účasti 46 delegátů ze všech 14 táborových a historických skupin a předsedy ČSBS Dr. Jakuba Čermína i předsedů ostatních sdružení.

Úvodní projev přednesl předseda SPOVP Oldřich Stránský, který byl na podzimním sněmu TI zvolen jejím předsedou. Informoval o aktivní činnosti sdružení zejména v záležitosti humanitární pomoci od SRN, která se nyní po několikaletém úsilí i zásluhou ČSBS, SOPVP a Federace židovských obcí stává skutečností. Poté vystoupili předsedové jednotlivých táborových a historických skupin. Jménem TI hovořila Dana Lieblová, která informovala zejména o pomoci našim členům, kteří utrpěli škody při loňských povodních.

V další části sněmu se uskutečnily volby nového republikového výboru. Předsedou byl zvolen Oldřich Stránský, který byl delegátem táborové skupiny Osvětim. Z 41 delegátů sněmu, kteří odevzdali platné hla-

sovací lístky, se pro jeho kandidaturu vyslovilo 38, tedy naprostá většina. Účastníci sněmu tak vyjádřili své ocenění výrazného zvýšení aktivity SOPV v posledních dvou letech.

(jer)

Pojmenovat vinu - převzít odpovědnost

40 let Aktion Sühnezeichen

Koncem letošního dubna si Aktion Sühnezeichen - Friedensdienste [ASF] (Akce Znamení smíření - služba míru) slavnostně připomněla 40. výročí svého vzniku. V roce 1958 si skupina evangelických zakladatelů v Berlíně stanovila za cíl přispět k tomu, aby vina generace jejich rodičů a prarodičů byla odčiněna, aby tuto vinu celé Německo mělo trvale na paměti a dosáhlo usmíření.

„My Němci,“ uvádí zakládající výzva ASF, „jsme druhou světovou válku rozpoutali a již tím jsme právě my nejvíce zodpovědní za neskonale utrpení lidstva. Při své zločinné vzpouře proti Bohu zavraždili Němci miliony Židů. Kdo z nás přeživších toto nechtěl, ten neučinil dost, aby tomu zabránil...“

Od té doby vyznávají aktivisté ASF zásadu, že pojmenovat vinu znamená ukazovat na způsobenou bezprávi a doznávat vlastní zavinění. V doznání viny na zločinech nacismu nachází ASF východisko své práce. V čase od založení akce tisíce mladých lidí pochopily výzvu Lothara Kreyssiga a přijaly závazky, plynoucí z historické německé viny, zejména vůči obětem nacismu. Jen tak bylo možno navázat spolupráci s celou veřejností i zahraničím a budovat mosty porozumění.

Také v České republice pracují dobrovolníci ASF již od dob pražského jara. Znájí je v Terezíně, Praze, Brně i jinde. Jména Vogel, Bringt, Winkel, Geyer a další se stala známá. Pomáhají starým lidem, kteří přežili holocaust, podílejí se na obnově devastovaných hřbitovů, jsou průvodci po místech nacistických zločinů.

Slavnostního zasedání ASF se v Berlíně zúčastnili také zástupci Tereziánské iniciativy. Spolu s dalšími zahraničními hosty byli přijati i spolkovým prezidentem Herzogem. Samozřejmě nás velmi zajímaly záměry organizace do budoucnosti. Zaujaly nás úvahy nad nezbytností důsledně se vyrovnat s historií nacistického Německa i nad přílišnou obřadností vzpomínkových akcí, nad hledáním nových forem práce, jež by odpovídaly myšlení současných generací.

Za účasti některých zakladatelů ASF sešli se v kostele Sv. kříže zástupci již třetí i čtvrté generace této organizace. To si vyžadovalo stanovení cílů, odpovídajících aktuální společenské situaci, postojům a pocitům dnešní mládeže. Přímí „pachatelé“ nacistických zločinů vymírají stejně jako jejich poslední žijící oběti. Ovšem kromě prvotní viny přímé účasti na zločinech existuje nyní jakási vina druhotná. Spočívá ve zpochybňování důsledků těchto zločinů, v popírání viny a odpovědnosti, v nahrazování důsledného, čestného postoje k minulosti vzpomínkovými rituály a pomníky, ve snaze odbýt odškodnění obětí nacismu jakýmsi jednorázovým finančním vyrovnáním.

Opouštěli jsme Berlín s pocitem, že Aktion Sühnezeichen přesvědčivě zastupuje tu část mladé německé generace, jež povětivě usiluje o dobré vztahy mezi lidmi a zeměmi.

Hanuš Schimmerling

„Musíme vzpomínat na minulost, abychom změnili přítomnost ve prospěch budoucnosti,“ bylo hlavní myšlenkou přednášky profesora Dr. Erharda Roye Wiehna, M.A., kterou pronesl 6. dubna ve Vzdělávacím a kulturním centru Židovského muzea v Praze. Přednáška nazvaná

VZPOMÍNKY NA MINULOST

Profesor Dr. Wiehn přednášel v Praze

„Vzpomínky v zájmu budoucnosti - židovským očima“ byla spojena s prezentací dvou knih, které profesor Wiehn vydal v edici Židovské osudy přeživších: Knihou vzpomínek Pavla Stránského (který přednášku tlumočil do češtiny) - **Als Boten der Opfer** (Poslové obětí) a knihou Hedwigy Brennerové - **Jüdische Frauen in der Bildenden Kunst** (Židovské ženy ve výtvarném umění).

Prof. Dr. Erhard Roy Wiehn, M.A., je profesorem sociologie na univerzitě v Kostnici.

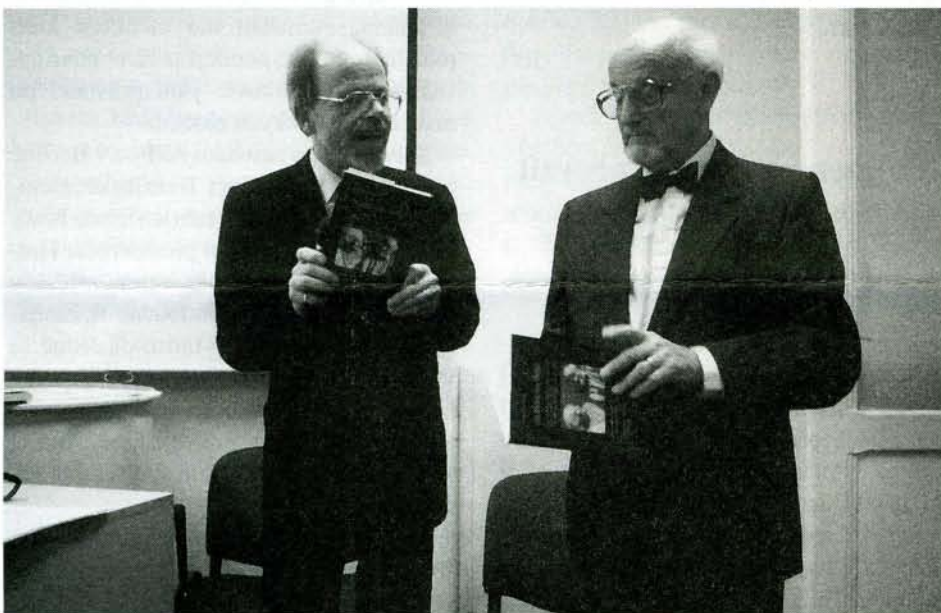
Osu jeho práce v 60.-70. letech tvořila problematika sociálních nerovností, sociálních struktur a proměn sociálního chování. Od počátku 80. let se věnuje studiu a zaznamenávání osudů obětí totalitních režimů, zejména otázkám šoa. V edici Židovské osudy přeživších vyšlo dosud

šestatřicet titulů, včetně tří knih vzpomínek přeživších Židů z Čech a Moravy. Profesor Wiehn je také autorem řady vědeckých monografií a studií osvětlující tragické události šoa.

9. dubna obdržel profesor Wiehn pamětní medaili Karlovy univerzity, které byly udělovány u příležitosti 650. výročí jejího založení osobám, které se významně podílejí na rozvoji vědy a vzdělání ve světě.

mas

(Na snímku Prof. Dr. Erhard Roy Wiehn, M.A. a Pavel Stránský)

Už nikdy jako ovce

Úvaha přítele o deníku Otty Wolfa

Vydání knihy Deník Otty Wolfa je nesmírně záslužným počinem!

Bylo velmi těžké očekávat, že deník, tehdy snad patnáctiletého hochy, dokáže upoutat a zaujmout svou prostotou, vždý v něm řeší na první pohled každodenní „banální“ záležitosti. Nic by nebylo horším nepochopením než na tuto tezi přistoupit. Ve své zlověstné jednotvárnosti záznamů dokázal ten mladý chlapec vylíčit plasticky a přesvědčivě směs zoufalství a naděje, důvěry v lidi, zklamání z nich a jejich chování. Je to koncentrát prožitků z té zoufalé a nelidské doby. Je to doklad nezměrné odvahy a mravní síly celé rodiny, která jako jedna z mála vzdoro-

vala teroru nacistů a do transportů nenastoupila. Je to předzvěst dnešního hesla Izraele: „Už nikdy jako ovce“!

Četl jsem kdysi velmi pozorně deník Anny Frankové, je ve svém podání obsažnější a snad i spisovatelsky lepší, ale je to rodný bratr Otíkova dílka. Z obou lze totiž vyčíst zcela identické rysy. Podvědomou symboliku zániku i snahu odpoutat se od ní a žít svou nadějí vírou v lepší příští. Ani jednomu z nich se nepodařilo přežít. Ale oba oslovili a ovlivnili svědomí lidí takovým způsobem, že by bylo záhodno vydat i Otíkův deník také v němčině a dalších světových jazycích - rozhodně by si to zasloužil. Mám dokonce dojem, že by zejména v Německu měl velký úspěch u těch sil, které si přejí vyrovnání s minulostí.

Dr. ing. J. Schreiber, Pardubice

Bílá síť

Ti, kteří v sobotu 6. června vážili v třicetistupňovém vedru cestu do Terezína, měli neobvyklý zážitek. Vystupoval tam dramatický dětský soubor *Bílá síť* s představením nazvaným *Místo, kde se nic neztratí*. Tento soubor, založený a vedený paní Ljubou Fuchsovou, pracuje již několik let. Podle informace malé Sáry, jedné z členek souboru, se věnuje každý rok jinému tématu, jiné skupině.

Nejdříve to byli Keltové, pak Slované, letošní rok je věnován Židům a je završením třetího roku projektu *Kořeny hledání sebe-smyslu - Starý zákon*. Scénář hry zpracovala paní Jaroslava Šiktancová na motivy pohádky I. B. Singera *Menášův sen* a spolu s vedoucí souboru hru rovněž režírovala.

Představení, jehož byla Terezínská iniciativa spolupořadatelem, se konalo v kinosále Muzea Terezín a bylo doplněno stále aktuálním a inspirujícím Zvěřinovým filmem *Uvězněné sny*.

Děti po představení pokračovaly ještě dalším programem v areálu terezínského parku.

Několik slov z textu představení nám pomohou alespoň trochu nahlédnout do velké a významné výchovné práce paní Ljuby Fuchsové s jejími svěťenci, i s námi, návštěvníky.

Jak vysoká je obloha?

Jak hluboká je země?

Co je za koncem světa,

Proč se člověk narodí?

A proč umírá?

Jak velká je láska?

Co se stane po smrti?

Po čem lidé stále touží?

Hanele: Proč člověk žije?

Na místě bývalého koncentračního tábora Terezín, který byl pro převážnou část vězňů jen epizodou před dalším utrpením a smrtí, hrají dnes svobodné děti představení, které má přispět k tomu, aby se tato historie už nikdy nemohla opakovat. -la-

Přes Terezín do Hirošimy

Japonská dramatická autorka a režisérka *Shimako Murai*, známá starším televizním divákům ze seriálu s Karlem Pechem, napsala hru *Eviččiny housle*. Jde o jímavý příběh hudebního nástroje, který se dostal do terezínského ghetta se svou malou majitelkou a pak dalšími cestami k jedné holčičce do Hirošimy. V překladu Zdeňky Vasiljevové uvedlo hru pro jednoho herce divadlo K. H. Máchy v Litoměřicích v podání Jany Bouškové, členky Národního divadla, dne 27. 2. 1998. -deel-

TEREZÍNSKÉ STUDIE A DOKUMENTY

Nové vydání

Pořetí vydáváme českou verzi *Terezínských studií a dokumentů*, které na základě výzkumných prací českých, izraelských, německých a holandských historiků a na základě nových, dosud nepublikovaných autentických dokumentů umožňují prohlubovat naše poznání předhistorie a historie terezínského koncentračního tábora, vytvořeného v letech 1941-1945 jako ghetto v městě Terezíně.

Studie Miroslava Kárného se zabývá genezí vládního nařízení o právním postavení židů ve veřejném životě, tj. o jejich vyřazení z výkonu povolání, která by mohla veřejný život ovlivnit. Autor dokumentuje spor, který nad osnovou tohoto nařízení protektorátní vlády vznikl mezi říšským protektorem a jeho úřadem na straně jedné a mezi říšským ministerstvem vnitra na straně druhé, pokud jde o tempo genocidního protizidovského postupu. V této souvislosti se studie zabývá také historií prezidentských výjimek (tzv. čestného árijství), které nařízení připouštělo, ale které nikdy nebyly povoleny. Více než tisíc podaných žádostí o tyto výjimky a dokumentace o jejich vyřizování však představují mimořádně významný historický pramen.

Jaroslava Milotová navazuje na svůj článek, uveřejněný v předcházejícím svazku *Terezínských studií a dokumentů* o činnosti Ústředny pro židovské vystěhovalce v Praze do počátku roku 1940. Nyní zkoumá, jak německé okupační úřady vytvářely předpoklady pro zahájení soustavných deportací protektorátního židovského obyvatelstva a jak bylo vypraveno pět prvních deportačních transportů, směřujících z Prahy do ložského gheta. V těchto souvislostech autorka na základě analýzy pramenů zpochybňuje některá dosud tradovaná tvrzení objevující se v naší historické literatuře a dává podnět k věcné diskusi.

Osudu pražských židů v ložském ghettu se věnuje Richard Seemann, který využil dosud nezpracované prameny v ložských archívních fondech i vzpomínky bývalých vězňů gheta, aby charakterizoval vyhlazovací proces, v jehož průběhu z 5000 deportovaných zůstalo posléze naživu pouze 277 lidí.

K vlastní terezínské tematice přispívá izraelská historička Anita Tarsi, která na základě deníků a vzpomínek vězeňkyň, deportovaných v pokročilém věku z Německa do Terezína, vyličila problematiku jejich trýznivého přízpůsobování se podmínkám života v ghettu a postupných změn v jejich psychice i modelech chování. Zkoumala přitom i specifiku právě této kategorie vězeňkyň, odlišující je od věkově stejné skupiny žen deportovaných do Terezína z českého prostředí.

Ludmila Chládková vycházela z dochovaných denních záznamů, které si vedla správce (Hausälteste) jednoho terezínského domu o jeho obyvatelích, prozkoumala jejich osudy a statisticky je zpracovala. U skupiny deportovaných z Německa takřka dvě třetiny zemřely ještě v Terezíně a téměř celá poslední třetina byla poslána na východ na smrt. U skupiny v domě ubytovaných osob z českých transportů byl poměr zcela opačný. Drtivá většina byla deportována na východ, část zemřela v Terezíně. Počet přeživších z obou skupin byl však stejně nepatrný. Tragédie se jen odehrávala ve dvou poněkud odlišných modelech.

Vzhledem k zájmu, vzbuzeném vydáním české publikace o terezínských „prominentech“, zařadili jsme do tohoto našeho sborníku také překlad studie izraelské historičky Ruth Bondyové, která byla na toto téma v německé verzi, v *Theresienstädter Studien und Dokumente*, publikována už v roce 1994 a která se problematikou „prominentů“ zabývá poněkud z odlišných aspektů než publikace historiček Ústavu soudobých dějin.

Jana Sladkého *Episody ze života přeživšího* objasňují na konkrétních příbězích ze všedních dnů Terezína vnitřní zákonitosti vězeňského společenství v jejich specifickými podmínkami dané logice. Navíc na příkladě činnosti oddělení instalace a tepelná technika a jejího vedoucího inž. Jiřího Vogla dokazuje autor, jaký význam měla práce techniků a dělníků gheta v zápase o vytváření alespoň nejelementárnějších předpokladů pro život vězňů.

Jedinečným dokumentem jsou zprávy sepsané v roce 1943 k prvému výročí domovů vězněné mládeže v bývalé terezínské škole, budově označené jako L 417. Mezi jejich 34 autory byli jak přímo vychovatelé a opatrovníci, tak jiné významné osobnosti politického, vědeckého a uměleckého života. Příspěvky referují o konkrétních zkušenostech z činnosti jednotlivých domovů a zamýšlejí se obecněji nad problémy výchovné práce obecně a židovské výchovy zvláště. Čtenář se může seznámit s dosud nezveřejněnými statěmi Franze Kahna, Fredy Hirsche, Gony Redlicha, Valtra Eisingera, Josefa Stiassného, Oty Kleina,

Hanse Krásky, Friederiky Brandeisové a dalších. Editorem těchto zpráv je Anita Franková.

Nizozemský historik Karel Margry nejdůkladněji probádal historii terezínského filmu (natočeného v pozdním létě 1944). Výsledky svých výzkumů o filmu publikoval před lety v edicích Terezínské iniciativy. Nyní předkládá dosud nezveřejněnou, velmi překvapivou dokumentaci o prvním terezínském filmu, jehož původní scénář byl napsán koncem září 1942. Margry rekonstruuje další vývoj prací na tomto filmu, které organizoval SS-Obersturmführer Otto a na kterém z řad vězňů pracovala především Irena Dodalová. Ani tento film však nebyl dokončen a z natočeného se dochovaly jen fragmenty.

Rozsáhlý výzkum přednáškové činnosti konané vězni v Terezíně uskutečňuje izraelská historička Jelena Makarova, která pro *Terezínské studie a dokumenty* shrnula jeho první výsledky. Zpracovala zatím záznamy o 1670 přednáškách a 436 přednášejících. Podává přehled jejich věkového složení i tragických osudů většiny z nich, zejména pak analyzuje tematiku těchto přednášek z různých hledisek, které představuje jako jakousi specifickou virtuální terezínskou univerzitu, strukturovanou podle jednotlivých pomyslných fakult.

Letošní rok je rokem 55. výročí vzniku terezínského rodinného tábora v Birkenau, který se vytvořil 8. září 1943 příjezdem 5000 vězňů z Terezína, a příštího 8. března bude navazovat výročí zavraždění 3792 vězňů z těchto zářijových transportů v plynových komorách Birkenau. Autentické svědectví o tom, co se této březnové noci odehrávalo ve dvou tamních krematoriích, tvoří samostatné kapitoly zprávy, kterou bezprostředně poté napsal vězeň *Sonderkomanda* Salmon Gradowski a kterou zakopal v areálu říjnového povstání *Sonderkomanda* a padl v jeho průběhu. Jeho rukopis psaný jidiš byl však po válce nalezen a zveřejněn v Izraeli. Kateřina Čapková tento text přeložila a výňatky vztahující se k 8. březnu 1944 uveřejníme s jejím úvodem.

Ve sborníku je dán prostor třem mladým historikům. Miroslav Franc se ve svém příspěvku zabývá komandem terezínských vězňů vyslaných na výstavbu baráků poblíž Berlína, ve Wulkově, kde měly být umístěny náhradní ústupové úřadovny berlínské centrály gestapa. Michal Frankl na základě dokumentace z bernského archivu objasnil případ pracovnice švýcarského konzulátu v Praze Jeanette Jenny, zatčené gestapem pro pomoc poskytnutou židovské osobě a zařazené do deportačního transportu.

(pokračování na str. 12)

(pokračování ze str. 11)

Drážďanský historik Jens Hampel ve svém příspěvku seznamuje se svým výzkumem osudu židovského obyvatelstva města Jihlavy v letech 1938 až 1942.

Zlatuše Kukánová a Lenka Matušíková studii o způsobu evidence zemřelých v terezínském ghettu pokračují v mapování archivních pramenů k historii Terezína, přičemž samy dokazují, jak je badatelsky využívat.

Bedřich Kopold na základě materiálů z archivu ministerstva obrany a vzpomínek vězňů samých zaznamenává málo známou skutečnost, že mnoho vězňů osvobozených postupujícími sovětskými armádami se hlásilo do řad Českosloven-

ského armádního sboru, a vypráví příběh některých z nich.

Případ židovského agenta německých zpravodajských služeb Bedřicha Laufera zasadil Pavel Škorpil do širšího rámce zahraničněpolitického manévrování nacistického Německa, využívajícího také „židovské otázky“, tj. židů držených jako „rukojmí“ pod mocí SS.

Terezínské studie a dokumenty 1998, které k vydání připravili Miroslav Kárný, Margita Kárná a Eva Lorencová, vydává Nadace Tereziňská iniciativa v nakladatelství Academia, které je dá do prodeje počátkem října.

M. Kárný

Mé myšlenky se velice nepodobají dýmu

Na začátku června vydává nakladatelství Torst spolu s nakladatelstvím Sefer knihu z díla dnes v podstatě neznámého básníka Jiřího Daniela. Ten byl přitom členem skupiny kolem Kamila Bednáře a přítelem Jiřího Ortena. Na rozdíl od jeho vrstevníků se mu však nepodařilo vydat ani prvotinu a po jeho smrti na konci války se kolem něho rozhostilo tu a tam přerušované mlčení.

Jiří Daniel (vlastním jménem František Schulmann) se narodil 25. srpna 1916. Studoval medicínu, kterou z rasových a politických důvodů už nestačil dokončit. Publikoval časopisecky i knižně - v Jarním almanachu 1940. Konkrétní předzvěsti blížících se událostí bylo Danielovo umístění v „přeškolovacím“ táboře v Lípě, kde pobýval v roce 1941. Jeho žena Julie, která v básnickových denících figuruje jako Ili, pracovala na Židovské obci, a proto byl Danielův odjezd do Terezína neobvykle pozdní. Přijel tam 6. března 1943 s transportem Cv (jeho transportní číslo bylo 640). V terezínských podmínkách zřejmě využívá svých lékařských znalostí, pokud však pokračoval v psaní, kromě informativního textu vzniklého v rámci tamních vzdělávacích snah, se patrně nic nedochovalo. Z Terezína Daniel odjíždí 28. září 1944 do Osvětimi. Tam se jeho pouť po koncentračních táborech zry-

chluje, až končí smrtí na samém konci války, o níž není žádné svědectví. Z bezprostředního okruhu Danielovy rodiny zahynul za války pouze on.

Kniha „Mé myšlenky se velice nepodobají dýmu“ shrnuje básnickovo dílo v širší, o níž neměli jeho vrstevníci a přátelé ani tušení. Texty a dokumenty se podařilo shromáždit ze soukromých rukou i z archivů po téměř detektivním pátrání. Svazek má více než čtyři sta stran a obsahuje Danielovy deníky z let 1939-1941, básnickou prvotinu, další básně, prozaické texty a objemný oddíl korespondence, mezi níž zvláště zaujme milostný konvolut. Vlastní dílo doplňuje obsáhlý esej o Danielovi a jeho generaci, bibliografické přehledy, fotografie i korespondence členů Danielovy rodiny a jiná dopisová svědectví o něm.

Marek Toman

Kdo znal rabínku Reginu Jonasovou v Berlíně nebo v Terezíně?

V rámci přípravy publikace hledám svědky, kteří se s ní setkali nebo o ní slyšeli hovořit její současníky.

Elisa Klapheck, Jüdische Gemeinde zu Berlin,
Fasanenstr. 79/80, 10623 Berlin.
Tel.: 00-49-30-88028260, Fax: 00-49-30-88028266

Dopisy čtenářů

KUFR

Děkuji za časopis Tereziňská iniciativa, který čtu s velkým zájmem.

Život přináší neuvěřitelné náhody, které by si těžko někdo dokázal vymyslet. Při své nedávné návštěvě v Osvětimi spatřil můj známý, profesor z Oxfordu, ve sbírce kufrů v osvětimském muzeu i můj kufr.

Můj kufr - jasně nadepsaný mým jménem i s transportním číslem S 716. Leží tam od října 1944 na kupě kufrů tehdejších obětí. Po dlouhém vyjednávání mi z muzea poslali alespoň fotografii. Zdálo se mi, že držím v ruce něco z minulého života. Fotografie pro zajímavost přikládám.

Zdenka Fantlová-Ehrlich, Londýn

ZÁZRAK

Že se zázraky nekonají? Ale ano, konají. A někdy začínají docela obyčejně. Jednou nám zazvonil telefon. Z Vídně nás pozdravila redaktorka dánské televize. Je u pana Wiesenthala a při návratu do Kodaně by se rádi zastavili u nás v Praze. Za dva dny zaplnil náš pokoj čtyřčlenný televizní štáb.

Chtěli znát náš názor na odsouvání odškodnění bývalých vězňů. Řekli jsme svůj názor. V dobrém jsme se rozešli a za pár dní mi neznámý hlas v telefonu tvrdil, že patří mé příbuzné Anně z Kodaně. Viděla v dánské televizi záběry natočené v Praze a uvědomila si, že Věra Hájková - Duxová je její sestřenice. Zavolala na Židovskou obec do Prahy a dozvěděla se můj telefon. Díky tomuto malému zázraku jsme si my dvě sestřenice po mnoha desítkách let padly do náručí na letišti v Ruzyni a navzájem si vracely pozapomenuté kousičky dětství.

Umíte si představit krásnější zázrak?

Věra Hájková-Duxová, Praha
Anna Seeová, Kodaň

Žena bez minulosti

Dopis, kterým se na mne Catherine Müllerová obrátila, vypadá spíš jako námět na román nebo film. Catherine dnes žije ve Švýcarsku a jejím největším přáním je dozvědět se něco ze své minulosti. Neví o ní téměř nic. Neví, kdy přesně a odkud do Švýcarska přijela, jak se původně jmenovala, kdy a kde se narodila, kdo byli její rodiče, jaké je národnosti, jak prožila raná léta svého dětství. Její první konkrétní vzpomínka je spjata se Švýcarskem v roce 1947. Z té doby je i její fotografie, kterou otiskujeme.

Po válce byla ve Švýcarsku adoptována, a získala tak nové rodiče a dva starší sourozence.

Rok narození stanovil ve Švýcarsku dětský lékař, který Catherine prohlédl a odhadl, že je jí pět let. V matrice narozených ve Steffisburgu je uvedeno jako datum jejího narození 18.5.1942. Její adoptivní rodiče s ní však nikdy nechtěli mluvit o její minulosti a zakázali jí jakékoli otázky, které by ji mohly odhalit. Nesměla nikdy nikomu říct, že nejsou jejími rodiči skutečnými.

Catherininu situaci asi nejlépe přiblíží slova z jejího dopisu, v němž mj. píše: „Od dětství mě pronásledují obrazy minulosti, o kterých jsem pod hrozbou trestu nesměla nikdy mluvit. V poslední době se obrazy opět vynořují ve znásobené míře a zavalují mne jako lavina. Většinou jsou nezřetelné a nedávají žádný smysl. ... Že jsem musela být v Terezíně, jsem se dozvěděla až z knihy Ruth Klügerové, když jsem uviděla písmeno a číslice L 414, které označovaly dívčí domov v Terezíně. Náhle jsem zcela přesně věděla, že to znám, že jsem to denně viděla. ... Po osvobození jsem musela být zřejmě v Krakově. Jeden můj známý, který tam byl, poznal na základě mého popisu domovní fasády a parku, že jsem musela být v dětském domově pro malé děti, s nimiž si ošetřovatelky chodily hrát do parku. V poslední době se mi také stále častěji vynořují obrazy, které nejsou v souladu se vzpomínkami na Terezín. Temné páchnoucí baráky, stísněnost, zima, hlad a žízeň, hodně hluku a křiku a zamlžený milý ženský obličej, vždycky ve stejné poloze: ležím a hledím do tváře, která si mě podivně prohlíží. Dokázala bych ji i namalovat... Svou cestu do Švýcarska k novým rodičům si ještě vybavuji, aniž bych přesně věděla, kdy a kudy jsem jela, nikdy o tom se mnou nikdo nemluvil. Podle fotografie s mými novými sourozenci v Lausanne, kde jsem pak vyrostla, to muselo být někdy před létem 1947. ... Ve čtvrté třídě školní lékař zjistil, že slyším jenom na jedno ucho. Ve své dětské na-

ivitě jsem mu řekla, že mě zmlátil voják v černé uniformě, až mi z ucha tekla krev, a od té doby na to ucho neslyším. Protože ani lékař nemohl a nesměl vědět, že jsem adoptovaná, řekl rodičům, že si vymyslím hrůzostrašné historky. Poslali mě k psychologovi, abych přestala lhát. Tam jsem vytrvale mlčela, odmítala malovat a cokoli dělat ze strachu, že by se lékař mohl dozvědět něco, co nesměl v žádném případě znát. To mi spolehlivě vtoukli do hlavy: Nikomu cizímu nic neříkat! Nevím, zda a jak se někdy dopátrám své identity. Víím jen, že cedulka, kterou jsem měla na krku, když jsem přijela do Švýcarska, byla prázdná. Zpočátku jsem v Lausanne, když se mě někdo zeptal, jak se jmenuji, vždycky odpovídala: K'tana. Možná, že mě pojmenovali Catherine, protože to znělo podobně jako K'tana.“

Přemýšlím, jak této ženě pomoci. Zatím jsem jí poslala adresu bývalé vychovatelky v L 414, paní Charlotty Opfermannové, která žije ve Spojených státech a před časem pomohla odhalit identitu chlapce na jedné z fotografií pořízených při návštěvě Červeného kříže v ghettu Terezín. Snad ji někdo z vás pozná podle fotografie nebo je-

jího příběhu. Mohl by to být někdo z transportu, který odjel v únoru 1942 z Terezína do Švýcarska, nebo někdo z osiřelých dětí, které byly po válce poslány do Anglie. Jménem Catherine Müllerové vás prosím, zkuste se nad tímto příběhem zamyslet. Její adresa je v naší redakci.

Anna Lorencová

Ohlédnutí

Nedokončený příběh, odehrávající se v nebezpečných podmínkách, ale jistě ne ojedinelý, se táhne již od doby terezínského ghetta. Stručně ho zaznamenávám - s nadějí na jeho pokračování.

V holandském Amsterdamu byl uveden 19. ledna letošního roku koncert, věnovaný památce Jiřího Kummermanna, začínajícího klavíristy a komponisty. Večer byl uspořádán v cyklu koncertů, věnovaných české a holandské hudbě s podtitulem Tradice a obnova 20. století. Malá skladba Jiřího Kummermanna zazněla ve společnosti skladatelů Kleina, Haase, Schulhoffa, Bernsteina, Coplanda, Milhauda, Poulence, Richtera aj.

Skladba J. Kummermanna byla pravděpodobně jednou z jeho prvních. Zkomponoval ji ve svých sedmnácti letech v terezínském ghettu, kam byl deportován 15. května 1942 z Prahy. Ve volných chvílích jsem se s Jirkou scházela. Skladbu mi věnoval k narozeninám. Záhy na to byl 28. září 1944 deportován do Osvětimi. Skladbu jsem uschovala. Po válce, když jsem se vrátila z ghetta, jsem se nedočkala Jirkova návratu. Další léta jsem se nechtěla se skladbou rozloučit a ani jsem neměla důvod odevzdat ji do úschovy tehdejšímu Státnímu židovskému muzeu. Uložila jsem ji k ostatním terezínským „pamětihodnostem“. V dochovaném dopise Jirky K. žasnu ještě dnes nad precizností jeho úvah o světě. Byl až úpěnlivě dbalý na každou větu, na formulaci myšlenky.

Teprve po převratu v roce 1989 se odehrálo moje náhodné setkání s Jirkovým strýcem Pavlem Kumešem, o jehož existenci jsem nevěděla. Byl Jirkovým prvním učitelem klavíru. Setkání bylo rozčilující... Dohovořili jsme se při kulturním pořadu s Karlem Bermanem na pražské Židovské obci. Myslím, že setkání vlastně nelze nazvat náhodným. Vnučka Pavla Kumeše, Tereza Stejskalová, odvezla notový záznam Jirkovy skladby do Norska, kde byla v rámci své výuky klavíru na pražské konzervatoři na roční stáži.

V městě Stavangeru měla skladba 27.4.1994 světovou premiéru. Uvedl ji Stavangerský sextet na koncertě současně s G. Kleinem, W. A. Mozartem a S. Prokofjevem. Hudební teoretička a houslistka Hana de Vries, u které Tereza Stejskalová bydlela, se též o uvedení skladby zasloužila. Tereza hrála na koncertě na klavír.

Dvojitý uvádění malé skladby, jejíž hodnota tkví především ve výpovědi o tehdejší

(pokračování na str. 14)

(pokračování ze str. 13)

ší vyšínuté době, kdy se skutečnost okamžiku prožívala tak intenzivně, že nebylo možno ošidit ji předstíranou myšlenkou. Škoda, že se dosud nenašla příležitost uvést tento začínající hudební pokus v České re-

publice. Je doplňkem k vydávaným kresbám a básním dětí, které se za druhé světové války ocitly v tereziňském ghettu a většinou se nevrátily. Patřil mezi ně i Jiří Kummermann, narozený v roce 1927.

Zemřel těsně před koncem války snad

20. února 1945 v Kauferingu; pravděpodobně vyčerpáním z hladu. Ani jeho rodiče se nevrátili.

Alena Munková-Synková

Drobné zprávy

PODĚKOVÁNÍ

Památník Terezín děkuje všem bývalým vězňům, jejich rodinám i dalším dárcům za předměty darované do expozice znázorňující repliku ubikace v ghettu v nově zrekonstruované budově bývalých Magdeburských kasáren v Terezíně. Poděkování patří i Mileně Procházkové a Zuzaně Weissové z Tereziňské iniciativy za zprostředkování kontaktů a předávání věcí pracovníkům Památníku. Díky nebývalé iniciativě dárců se podařilo shromáždit několik set předmětů, z nichž podstatnou část tvoří originální věci užívané v ghettu a přivezené po válce domů.

Velmi oceňujeme i dary, které přímo nesouvisí se zařízením repliky, ale jsou cennými příspěvky do sbírek Památníku, jako např. fotografie, kresby, písemné dokumenty, drobné upomínky, věci pro denní potřebu a další. V této souvislosti prosíme o zaslání dalších originálních předmětů a dokumentů našemu Památníku, protože jen tak mohou být zachovány pro budoucí generace.

Při zprostředkování věcí došlo v několika případech k tomu, že nebylo zjištěno jméno dárců. Proto se obracíme na ty, kteří věci darovali a nedostali od Památníku Terezín poděkování a potvrzení daru, aby kontaktovali přímo pí Václavu Suchou, Památník Terezín, 411 55 Terezín, nebo volali na telefonní číslo 0416/782 948-9.

Václava Suchá, Památník Terezín

☆☆☆

Knihu Ruth Klügerové *Poslední stanice život*, vydalo v českém překladu Františky Faktorové a Věry Koubové Vydavatelství Společnosti Franze Kafky v Praze. U příležitosti knižního veletrhu Svět knihy uspořádal 21. května pražský Goethe Institut autorské čtení z tohoto díla.

Autorka se narodila v roce 1931 ve Vídni a působí nyní na kalifornské univerzitě v Irvině. Ve své jedinečné (a zároveň jediné) životopisné knize se vrací ke svým dětským zážitkům z koncentračních táborů v Terezíně, Osvětimi a Gross Rosenu. Ze-

jména pokud jde o Terezín, je její líčení obdivuhodně plastické. *...Terezín jsem milovala jakousi podivnou láskou. Devatenáct či dvacet měsíců, které jsem tam prožila, ze mne udělaly společenskou bytost. ...Terezín jsem nenáviděla, močál, žumpa, ani rozpráhnout ruce člověk nemohl, aby nenarazil na souseda.*

Bývalí vězňové, ale i řada dalších hostů, mezi nimiž bylo i mnoho mladých lidí, cítili, že se setkali se spisovatelkou, která hovoří jejich jazykem. Dokázala vytvořit dílo zaměřené na psychologii jedince, dítěte vystaveného diskriminaci a násilí.

H. S.

☆☆☆

Zemřela Margita Kárná

Ve čtvrtek 30. dubna jsme se ve strašnickém krematoriu rozloučili s blízkým člověkem - Margitou Kárnou. Ale hned v následujících dnech se s ní znovu setkávám. Příteklně chtěla znát osudy svých příbuzných z transportu Aay, které hledám a nalézám v Tereziňských studiích a dokumentech, pro jiné přátele vyhledávám informace v Tereziňské pamětní knize. To všechno jsou díla, na nichž se Margita kromě mnoha jiných podílela, na zmíněné Tereziňské pamětní knize dokonce zřejmě měrou nejvyšší. Prostřednictvím její práce se s ní budeme nadále dnes a denně setkávat a zůstane tu s námi napořád.

Margita určitě patřila k nejpracovitějším lidem, jaké jsem kdy potkala. Ještě v době nemoci, kdy už jí často bývalo jistě hodně těžko, pokračovala ve své práci a nacházela v ní útěchu a naplnění. Představuji si úzkosti, které prožívala v době, když už znala pravdu o svém onemocnění, a statečně překonávala všechny jeho průvodní jevy, krutost léčby i starosti o budoucnost. Ale dokud to šlo, pracovala.

Margitina odpovědnost za život vlastní i celé společnosti se projevila i její osobní angažovaností a začleněním do tereziňského odboje, jehož byla významnou součástí. Po zařazení jejího manžela do transportu se do dalšího přihlásila dobrovolně.

Kárných byt je v paneláku Jižního Města, který mi zpočátku naháněl hrůzu a bála

jsem se do něj vstoupit. Ale jakmile jste překonali odcizené, počmárané a posprejované schodiště a uzavřenou, téměř vězeňskou chodbu, otevřel se vám příjemný, vlídný byt, který jako by sem ani nepatřil. Vždy pečlivě uklizený, a at jste přišli očekávaně či neočekávaně, vždycky s milým pohoštěním a přívětivou paní domu. A hned ve vedlejší místnosti - vědecké pracoviště pro dvě osoby. Úhledné kartotéky, v nichž se dá všechno najít, knihovna plná odborné literatury. I spolupráce s oběma pracovníky tohoto „ústavu“ byla vždy ohleduplná, laskavá a tvůrčí. Určitě tam bude Margita hodně chybět. Chybí i nám, kteří jsme tam bývali jen hosty.

A. Lorencová

Tereziňská pamětní kniha vrací jména mrtvým i živým. Je to kniha knih, dodatek k bibli. Je v ní pár obrázků, dokumentů, a stránka dětí, z kterých se stal kouř a vzdalující se vzpomínka. Vyvolávají mrazení spojené s obdivem, nekonečnou úctou k životu, který znamenají děti. Nádherné tváře, které už nejsou. Pod každým obrázkem je jméno. Je to nejdojemnější kus knihy.

Knihy jmen. Nic nemůže být v této chvíli víc. Jména, ke kterým si můžeme přimýšlet silou fantazie tváře, oči, ústa, hrdla, těla, ruce, nadání. To, čím každý byl, čím mohl být. Čím je svět už nenapravitelně chudší. Jména, která končí touto knihou, protože mrtvá už nezačínají nový život. Jména, těhotná jinými jmény, těch, kteří už se nikdy nenarodí. Je to nádherná, mrazivá, důležitá kniha. Mám před sebou oba dva svazky, dílo oddaných, vytrvalých a pilných, inspirovaných. Dívám se na jména svých blízkých i neznámých, a chvěju se a pláču.

Závěr textu Arnošta Lustiga k vydání Tereziňské pamětní knihy.

☆☆☆

Po dlouhé a zákeřné nemoci zemřel právě v den svých 77. narozenin (2. červen 1998) **Ing. Erich Turner**, dlouholetý vědeckotechnický pracovník a spisovatel.

V Terezíně a Osvětimi se zúčastnil práce podzemního hnutí odporu.

(dokončení ze str. 1)

„Židé museli nosit zvláštní označení (žlutou šesticípu hvězdu), jejich pohyb byl omezen, měli nižší příděly potravin, nesměli se účastnit kulturních či sportovních akcí, děti nesměly chodit do škol. Jejich majetek byl zabavován v procesu takzvané arizace.“ Až nápadně podobně podávají průběh konečného řešení v českých zemích i ostatní učebnice. Na další osudy pronásledovaných Židů odkazují tyto texty pouze zkratkovitě - v podobě pouhé zmínky o jejich soustředění v tereziánském ghettu, případně o transportech do vyhlazovacích táborů.

Společným znakem těchto učebnic je snaha o kompenzaci nedostatků hlavního výkladu prostřednictvím různých ilustrací, tabulek a grafů. Tento přístup je typický především pro nejrozšířenější učebnici pro základní školy, *Druhá světová válka a československý odboj* od Jiřího Jožáka (3. díl řady *Nová doba*). Již samotný název naznačuje, že autor klade důraz především na průběh válečného konfliktu a na domácí i zahraniční odboj. Přestože Jožák věnuje perzekuci českých Židů značný prostor, v hlavním textu učebnice se objevuje pouze onen typický odstavec o počáteční fázi protizidovské perzekuce. Všechny ostatní skutečnosti jsou opsány pouze řadou ilus-

trací, grafů a popiskami k nim. Pouze v nich nalezneme žák zmínky o Tereziánské, o koncentračních táborech na východě či o počtu zavražděných československých Židů.

Právě na tomto učebním textu je nejlépe vidět, že nedostatky ve výkladu o „konečném řešení“ v českých zemích v současných učebnicích nepramení ani tolik z nechtu jejich autorů o těchto skutečnostech psát jako z jejich nejistoty, jak je zařadit do kontextu českých dějin druhé světové války. Ty jsou totiž tradičně podávány jako dějiny perzekuce českého národa a jeho odboje proti této perzekuci. Tyto dva vzájemně související prvky tvoří hlavní osu většiny výkladů o českých dějinách v letech 1939 - 1945. Proto do učebních textů snadno zapadá pouze ta část protizidovské perzekuce, která souvisí s perzekucí českého národa a kterou je možné vyložit v jejím rámci. Například arizace židovského majetku se dobře hodí do výkladu o nucené germanizaci. Naopak z tohoto hlediska není příliš důležité, co se s pronásledovanými českými Židy dělo od chvíle, kdy byli zařazeni do transportu do Tereziána či jiného koncentračního tábora. Dějiny Tereziána již jako by do hlavního proudu českých dějin druhé světové války nepatřily, jako by byly pouze slepou odbočkou na přímé cestě od okupace k osvobození.

Z nejnovějších učebnic, které se konečným řešením zabývají podrobněji, pouze *Lidé v dějinách* z pera Jana Kuklíka alespoň trochu nahlíží za hradby tereziánského ghetta. S jistými výhradami by tento text bylo možné považovat za příklad pro ostatní učebnice a za minimum faktografie, které by měl výklad o „konečném řešení“ v kontextu českých dějin obsahovat. Není náhodou, že se tento „nejlepší“ text objevuje v řadě učebnic, které se snaží (jak naznačuje samotný název) klást důraz na lidskou každodennost a na vztah člověka a společnosti a vybočuje tak alespoň částečně z faktografického schématu perzekuce a odboje. Přesto ani tento učební text nezmiňuje existenci a osudy tereziánského rodného tábora.

Domnívám se, že má-li si „konečné řešení židovské otázky“ v učebnicích dějepisu najít své místo, musí být uznáno jako svébytný fenomén v rámci českých dějin druhé světové války, fenomén, který je nutné sledovat od jeho počátků až po smutné konce, přestože ty samy o sobě nezapadají do tradičního „příběhu“ českých dějin. Zároveň je třeba mít na paměti, že konečné řešení je součástí širších - evropských - dějin a že proto jeho souvislosti nelze objasnit výhradně z kontextu českých dějin.

Michal Frankl

Zprávy z Beit Terezián

převzato z informačního bulletinu z ledna 1998

Zajímavou expozici zahájilo v říjnu 1997 Muzeum Jad Vašem. Pod názvem *Neexistují žádné dětské hry* vystavuje nejrůznější hračky, hry a kresby vytvořené dětmi mnoha zemí v období holocaustu. Je mezi nimi i řada exponátů zhotovených v Tereziánské, jako například hra Monopoly, kterou vlastnoručně vyrobili bratři Míša a Dan Glassovi, ručně šité figurky *Ghettowachmanna* a zdravotní sestřičky, marioneta klauna, kterou vyrobil čtrnáctiletý Jan Klein pod vedením Waltra Freunda a další. Marianna Grantová z Glasgow rekonstruovala pro výstavu kresby Sněhurky a sedmi trpaslíků, Eskymáků a dalších barevných postaviček podle kreseb Diny Gottliebové, které namalovala na stěny dětského bloku v Birkenau. Samostatný koutek je věnován ilustrovanému dětskému časopisu *Kamarád*, rovněž z tereziánského ghetta.

☆☆☆

Nová izraelská opera v Tel Avivu uvedla v prosinci 1997 alegorické dílo Viktora Ullmanna na text Petra Kiena *Cisař z Atlantidy*. Skladba byla napsána v Tereziánské, kde

byla také nastudována, ale její provedení bylo zakázáno.

☆☆☆

Několik zajímavých prací žáků vyšších tříd izraelských středních škol:

Sharon Huppert zpracoval v rámci své závěrečné práce z oboru historie multimediální program o dětských domovech v ghettu Terezián. Získal za něj cenu Gur Arie.

Maayan Tene věnovala svou závěrečnou práci dětským básním z tereziánského ghetta. Analyzuje básně, zobrazující život v Tereziánské, i básně vzniklé po osvobození. Z toho vyvozuje, že vzpomínky zůstávají na celý život.

Keren Tiebergová věnovala svou práci z oblasti literatury jediné básni. Je to báseň Franty Basse *Zahrada*, kterou napsal v Tereziánské. Dvanáctiletý chlapec, který ve své básni vyjadřuje tušení blízké smrti, zahynul na podzim 1944 v Birkenau. Práce obsahuje i rozhovor s Františkovým bratrem Uri Bassem o jejich rodině a rodném Brně. Keren věnovala práci své babičce Věře Fischlové, která v Tereziánské byla.

(Básnička i s fotografií autora - F. Basse - byla zveřejněna v listopadu 1994 v č. 6 našeho časopisu - pozn. redakce)

Chen Maor nazval svou práci z oblasti

historie *Cesty utrpení známé pod pojmem pochody smrti*. S využitím vzpomínek svědků o hladu, ponižování a týrání vězňů dochází k závěru, že pochody smrti patřily k nejhorším zločinům nacistického režimu - zejména i proto, že se konaly v čase, kdy už byla válka vlastně prohraná.

☆☆☆

Jako mnohé jiné organizace je i Beit Terezián ve značné finanční tísní. Aby mohl realizovat všechny své plány, rozhodl se řídicí výbor, resp. k tomu účelu jmenovaná komise, obrátit se na své izraelské členy s výzvou o jednorázovou podporu. Do 15. prosince bylo získáno 70 000 NIS. Ve druhé fázi se památník Beit Terezián obrací i na své zahraniční členy a přátele.

☆☆☆

9. května t.r. se v kibucu Givath Chaim Ichud, který je sídlem Památníku Beit Terezián, konalo setkání „Tereziánských“. Vedle pravidelné výroční schůze se hosté mohli seznámit i s tereziánskými dětskými časopisy, které v rámci programu setkání moderovala Bath Sheva Shaviv a s provedením tereziánských kabaretních písní.

výběr článků: A. L.

Příprava třetího dílu Terezínské pamětní knihy

V těchto týdnech se dokončuje první verze třetího dílu Terezínské pamětní knihy, který bude věnován osudu 42 tisíc vězňů deportovaných do Terezína transporty z území tehdejšího Německa. Tyto deportační transporty byly vypravovány z 19 měst, z nichž čtyři již nejsou v německých hranicích (Vratislav, Opole, Gdaňsk a Královec). Tomu je přizpůsobena struktura připravované knihy, která se odlišuje od uspořádání prvních dvou dílů.

Kniha bude sestávat z devatenácti kapitol. Nejdelší bude soubor více než 15 tisíc vězňů, kteří do Terezína přijeli 123 transporty z Berlína. Nejkratší bude gdaňská kapitola, zahrnující pouze 117 osob. V každém z těchto souborů budou nejprve zaznamenána v abecedním pořádku jména těch, kteří zahynuli buď v Terezíně, nebo po deportaci z Terezína, potom (také abecedně) jména těch, kteří se dožili osvobození, a nakonec ti, jejichž osud se nám nepodařilo zjistit. Zda bude možno do knihy zařadit i osobní rejstřík, kde by byla uvedena všechna jména s odkazem na příslušnou stránku, zatím není rozhodnuto.

Rozsah údajů o každé osobě je stejný jako v prvních dvou dílech. Jejich zjišťování a ověřování však je v mnoha směrech obtížnější. U českých transportů byly základní prameny soustředěny jen na dvou místech - v Praze a v Terezíně, u německých transportů jsou však územně velmi rozptýleny. Hlavní rozdíl však je v tom, že jako editoři prvních dvou dílů jsme se mohli opírat o více než tisíc tehdy ještě žijících bývalých českých vězňů Terezína, kteří pro Terezínskou iniciativu vyplnili dotazníky o sobě i svých příbuzných a také jinak poskytovali editorům pomoc. Avšak vzhledem k věkovému složení transportů z Německa - velmi podstatně vyššímu podílu starých a nejstarších ročníků a nepatrnému procentu dětí a mládeže - žije dnes jen velmi málo těch, s nimiž jsme mohli navázat spolupráci. Jsou to jen jednotlivci. Tím víc jsme odkázáni na pomoc německých historiků a archivářů.

Základní metodou bylo získat

o každém ze 42 tisíc vězňů údaje z co největšího množství nám přístupných pramenů, z transportních listin, z kartoték pořizovaných podle nejrůznějších aspektů a k nejrůznějším účelům, ale také z poměrně velkého počtu regionálních i nadregionálních pamětních knih a podobných publikací, vydaných v Německu. Při této práci bylo třeba analyzovat četné rozdílnosti a na základě vyhodnocení stanovit priority, pokud jde o tvar jména a příjmení, datum na-

rození, deportace, případně úmrtí apod. Tato práce se ukázala být mnohem obtížnější, než jsme předpokládali. Z pražského kolektivu největší díl této práce vykonali historikové Michal Frankl, Bernhard Fink, Jaroslava Milotová spolu s computerovými specialisty Zdeňkem Schindlerem, Thomasem Hartwegerem a Dagmar Holzhammerovou.

Uprostřed tohoto verifikačního procesu jsme posílali našim německým spolupracovníkům k vyjádření nejprve soupisy osob, u nichž byly některé údaje sporné, později pak postupně celé, z našich pramenů sestavené jednotlivé kapitoly připravované knihy ke kontrole. Zvláštní místo mezi těmito spolupracovníky patří berlínské historičce Ritě Meyhöferové, které grant Nadace Friedricha Eberta umožnil nejen přispět vlastním archivním výzkumem, ale i širou založenou organizátorskou prací. Ve Spolkovém archivu v Berlíně E. Brachmannová-Teubnerová nám dává k dispozici údaje zpracované ze sčítacích archů z roku 1939. V Norimberku Anette Dahmsová se svými spolupracovníky zvláště důkladně zpracovala potřebnou archivní dokumentaci. Podobně bychom mohli jmenovat prof. Siegfrieda Wolfa z Erfurtu, Petera Schulzeho z Hannoveru, Manfreda Griegera z Bochumi a nejednoho dalšího.

Začal jsem tím, že v nejbližších týdnech bude hotova první verze třetího dílu Terezínské pamětní knihy. Ukončit mohu jen tím, že do její konečné verze je ovšem ještě hodně daleko.

Miroslav Kárný

Zavřené město

Nakloněno vše jak padající přihrblá stařenka

*V každém oku svítí čekání
a slovo „kdy“?*

*Není zde mnoho vojáků
jen postřelení ptáci svědčí o válce*

Při každé zprávě uvěříš

*Domy jsou nyní ještě plnější
tělo páchne u těla
a půdy svítí svými světly do noci*

*Šel jsem dnes večer mrtvou ulicí
na jednom voze vezli mrtvolu*

*Pak
týden po konci
bude to všechno prázdné*

Hladový holub bude zobat chléb

*Uprostřed ulice pak bude stát
prázdný a špinavý
pohřební vůz*

**Ze sbírky Michala Flacha:
Ohlédnutí z veliké dálky**

Terezínská iniciativa

Vydává Terezínská iniciativa, Maiselova 18, 110 01 Praha 1.

Redakční rada: Miroslav Kárný, Jiří Kotouč, Jaroslav Kraus, Anna Lorencová, Jiří Steiner, Michal Stránský (předseda).

Číslo 13 vyšlo v červnu 1998. Podávání novinových zásilek povoleno Ředitelstvím pošt Praha, čj. NP 1228/1993, dne 29. 6. 1993.